

Verschijnt tweemaal per jaar

**Nederlandse
Vereniging voor
Vlaggenkunde**

Vlag! 27

Vlaggentijdschrift
Vexilla Nostra

27/285 najaar 2020

**Dordrecht 800 jaar,
vlag 400 jaar jonger**

Colofon

Vlag! 27/285
Jaargang 54
Najaar 2020
ISSN 1877-167X

Vlag! is (sinds 2009) de voortzetting van het Vlaggen tijdschrift Vexilla Nostra van de Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde. Het verschijnt twee keer per jaar.

De Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde (NVvV) werd op 19 maart 1966 opgericht met als doel de mensen bijeen te brengen met een interesse voor vlaggen en vaandels, zowel Nederlandse als die in het buitenland. Vexilla Nostra was vanaf de start het verenigingsorgaan. De NVvV is de oudste vlaggenkundige vereniging in de wereld.

Bestuur:
Davied van Berlo (voorzitter),
Marcel van Westerhoven (secretaris),
Willem van Zon (penningmeester),
Theun Okkerse (vice voorzitter),
Jaap Groen (lid).

Vlag! wordt toegezonden aan de leden van de Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde. Aanmelden voor lidmaatschap van de NVvV (minimaal € 30 per jaar) kan bij secretaris Marcel van Westerhoven, Willemsbos 89, 2134 EC Hoofddorp.
Per email: secretaris@vlaggenkunde.nl.
Rekening nummer (IBAN): NL94 INGB 0001 3234 45.

Online:
De Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde is ook te vinden op het internet.
www.vlaggenkunde.nl.

Facebook:
<https://www.facebook.com/groups/vlaggenkunde/>
en op Twitter: <https://twitter.com/vlaggenkunde>

Redactie Vlag!
Jurg Blom, Daan van Leeuwen,
Theun Okkerse (vormgeving en beeld),
Jos Poels (hoofdredacteur).

Vaste medewerkers:
Filip Claessens, Hans Horsting,
Hans IJbrandy en Marcel van Westerhoven.

Postadres:
Eemsteynplein 7
3312 JA Dordrecht
email:
jospoels@btinternet.com

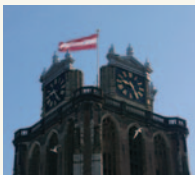
Grafische vormgeving:
Theun Okkerse c/o Pictoright De Overbodige Vlag

Printwerk en verzending:
RAD Dordrecht

De redactie doet er alles aan om de informatie in Vlag! zo accuraat mogelijk te doen zijn. Het NVvV-bestuur en de redactie zijn niet verantwoordelijk voor eventuele fouten en (politieke) meningen in de artikelen. De artikelen vallen onder de verantwoordelijkheid van de desbetreffende auteurs.

© Het copyright van de artikelen in dit blad berust bij de auteurs. Niets uit de uitgave mag worden veeleenvoudigd, opgeslagen in een elektronisch databestand of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

© No part of this magazine may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission of the publisher.

Voorpagina:
Dordrecht heeft dit jaar 800 jaar stadsrechten. De rood-wit-rode vlag wappert op tal van plaatsen in de stad, zoals hier vanaf de Grote Kerk.
FOTO THEUN OKKERSE

Mississippi

Wat is een goede vlag? Met de vlag van de Amerikaanse staat Mississippi is niks aan de hand? Dat zou je zeggen. Ontwerptechnisch behoort deze tot de betere vlaggen in de Verenigde Staten. Er staan geen staatszegel en ook geen woorden op, die er bij heel veel Amerikaanse vlaggen wél op staan.

En toch is het geen goede vlag, want niet iedereen die de vlag representeert, kan zich in de betekenis van de vlag vinden. Het zijn met name de zwarte inwoners van Mississippi wiens ruggen stijf spannen bij het zien van de vlag. Op de belangrijkste plek op die vlag is namelijk de eerste oorlogsvlag, de Southern Cross, verwerkt van de Zuidelijke Staten. Die wilden zich anderhalve eeuw geleden van de Verenigde Staten afscheiden om daarmee te voorkomen dat de slavernij zou worden afgeschaft. De Southern Cross is symbool van de slavernij in de Verenigde Staten geworden.

De vlag van Mississippi werd in 1894 vastgesteld, zo'n dertig jaar na afloop van de Amerikaanse Burgeroorlog. Dat was in de tijd dat de slavernij weliswaar was afgeschaft maar dat het met de rechten van de ex-slaven en hun nakomelingen droevig was gesteld. Deze bevolkingsgroep herkende zich helemaal niet in die vlag.

De halve wereld kwam in juni de straat op om voor de rechten van de zwarte medemens op te komen. Dit na de geweldadige dood van George Floyd. En dan is het nu afgelopen met het geëtt om de vlag heeft de gouverneur van Mississippi gedacht. Er moet er een komen waarin iedereen zich herkent. En dat is helemaal terecht.

Een breed samengestelde commissie is op zoek gegaan naar een alternatieve vlag. Twee maanden later lag er een voorstel zonder gehate symbolen die aan het slavernijverleden herinneren. Maar mét de woorden *In God We Trust* (We Vertrouwen op God). Dat waren namelijk de twee vooraf vastgestelde eisen waaraan de nieuwe vlag moest voldoen. Op 3 november, als Mississippi toch naar de stembus gaat voor de presidentsverkiezingen, mag de bevolking zich ook uitstrepen over de vlag.

Als de vlag wordt aangenomen – de verwachting is dat het gebeurt – krijgt Mississippi een verkeerde vlag. Er staan woorden op. En ook al gaat het om God, woorden horen niet thuis op een goede vlag. Mississippi mag dan weliswaar een niet-beladen politiek-correcte goede vlag krijgen, maar ontwerptechnisch duikelt de vlag in het lijstje van goede Amerikaanse vlaggen ver naar beneden.

Jos Poels, hoofdredacteur

Voorjaarsnummer Vlag!

In april 2021 verschijnt het volgende nummer van Vlag! Daarin worden onder meer de nieuwe vlaggen van de gemeenten Haarlemmermeer en Leeuwarden besproken. Er is in Vlag! 28 nog plaats voor andere verhalen. De redactie van Vlag! nodigt u uit om uw vlaggenkundig onderzoek op papier te zetten en voor plaatsing aan te bieden. Bijdragen voor het voorjaarsnummer dienen uiterlijk 28 februari bij de redactie (jospoels@btinternet.com) binnen te zijn.

Vlag! 27 Vexilla Nostra 285

NIEUWS

4 De vlag uit voor...

Vlaggen in het nieuws, in binnen- en buitenland. Onder meer met het afschaffen, door de Amerikaanse staat Missisipi, van de vlag met de verwijzing naar het slavernijverleden. En in Nederland heeft de gemeente Hoeksche Waard een vlag gekregen.

6 Corona-vlaggen

De corona-pandemie die sinds begin dit jaar de wereld in een wurggreep houdt, heeft nieuwe vlaggen het licht gegeven. JURG BLOM volgde de ontwikkelingen op de voet.

8 Het Klokhuis

Het jeugd tv-programma Het Klokhuis heeft vlak voor het uitbreken van de coronacrisis een uitzending gewijd aan de betekenis van vlaggen, en hoe een vlag te ontwerpen. FRANCIEN FABER deed met haar klas in Rosmalen mee en vertelt wat de kinderen inspireerde.

BINNENLAND

10 Dordrecht 800 jaar

ROB BERTIJN heeft als eerste de geschiedenis van de vlag van Dordrecht onderzocht. De stad bestaat dit jaar 800 jaar, maar of haar rood-witte-vlag zo oud is, is allerminst de vraag. Ze werd pas 400 jaar later voor het eerst gespot.

16 Het Museumstuk

In het Maritiem Museum Rotterdam wordt onder meer een Toscaanse vlag bewaard uit de eerste helft van de 19de eeuw. Er is echter iets mee aan de hand. Conservator SJOERD DE MEER vertelt wat men wél over de vlag weet.

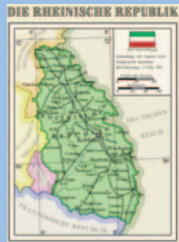
BUITENLAND

18 Zuid-Jutland / Sleeswijk

Na een referendum kwam Zuid-Jutland een eeuw geleden aan Denemarken. Deze streek, door de Duitsers Sleeswijk genoemd, heeft nu een vlag. HENK KAMEVAAR sprak met de ontwerper ervan, dominee Peder Kristiansen die zich liet inspireren door de vlag van Normandië.

21 Rijnland Republiek 1919-1923

Nederland had een eeuw geleden bijna een nieuwe oosterbuur. In het Rijnland werd na afloop van de Eerste Wereldoorlog de roep luid om zich van Duitsland af te scheiden. FILIP CLAESSENS ontdekte dat het twee keer is geprobeerd: in 1919 en 1923. Beide keren waren er vlaggen in het spel.

VLAGGENKUNDE

24 Willem van Ham

In memoriam van vlaggenkundige en NVvV-erelid Willem van Ham.

25 Wapen- en vlaggenkunde historisch gezien

In 1991 legde WILLEM VAN HAM in *De Brabantse Leeuw* uit dat wapen- en vlaggenkunde twee verschillende zaken zijn. Een wijze les, ook voor vlaggenkundigen.

30 NVvV-bestuur

Voorzitter DAVIED VAN BERLO van de Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde geeft een update van het reilen en zeilen binnen het bestuur.

31 Hijsen of Niet

De nieuwe vlag van Zuid-Jutland / Sleeswijk. Kan die worden uitgestoken of niet? Drie leden van de Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde geven hun mening.

32 Afgevlagd

THEUN OKKERSE zocht, gewapend met fototoestel, deze zomer toch nog enkele opvallende voorbeelden van het gebruik van vlaggen. Hij maakte er foto's van.

Hoeksche Waard De Hoeksche Waard heeft op 17 december vorig jaar een gemeentevlag vastgesteld. Dat gebeurde op een wat schimmige manier. Dat de vlag werd vastgesteld, is slechts op te maken als voetnoot op de gemeentepagina in het regionale blad Het Kompas van 20 december onder het kopje “Vastgestelde besprekpunten”.

De gemeente Hoeksche Waard ontstond nieuwjaarsdag 2019 door de samenvoeging in Zuid-Holland van de gemeenten Oud-Beijerland, Binnenmaas, Korendijk, Cromstrijen en Strijen. De nieuwe vlag, ontworpen door de Hoge Raad van Adel, is gebaseerd op het nieuwe gemeentewapen, dat op 17 september vorig jaar aan de gemeente per koninklijk Besluit werd verleend. De Hoge Raad van Adel had twee voorstellen gemaakt.

In het ontwerp van de nieuwe gemeentevlag zijn elementen terug te vinden van kleuren en symbolen die in de vlaggen van de opgeheven gemeenten waren verwerkt. De vlucht, het grootste en uitwaaiende deel van de vlag, is gevuld met de Beierse ruiten. Deze herinneren aan Korendijk (dat was samengesteld uit Nieuw- en Zuid-Beijerland) en Oud-Beijerland. De golvende dwarsbalk verwijst naar Binnenmaas en Cromstrijen, dat was samengesteld uit Klaaswaal en Numansdorp.

Land van Maas en Waal Het Land van Maas en Waal, de streek in Gelderland tussen – zoals de naam als zegt – de Maas en de Waal heeft sinds begin dit jaar een streekvlag. Hierin zijn twee kronkelende rivieren (de Maas en de Waal) die de letters M voor Maas en W voor Waal vormen, verwerkt. Het ontwerp van de vlag is van de hand van Wim Hendriks uit Druten.

Na de succesvolle introductie van een regionale vlag voor de Achterhoek zijn er in meerdere regio's in het land initiatieven ontwikkeld om tot eigen streekvlaggen te komen. In het Land van Maas en Waal nam de Historische Vereniging Tweestromenland daarin vorig jaar het voortouw. “De bewoners van het land van Maas & Waal zijn maar wat trots op hun streek en dat willen ze uitdragen! Dit vraagt om een eigen vlag!” aldus de historische vereniging toen.

Tweestromenland schreef een ontwerpwedstrijd uit, waarop 58 inzendingen binnenkwamen. Daaruit werden drie ontwerpen genomineerd om de vlag van het Land van Maas en Waal te worden. Eind vorig jaar kon daarop via de Facebook-pagina van de historische vereniging worden gestemd. Het ontwerp van Hendriks kreeg daarbij de meeste stemmen. De vlag werd vrijdag 3 januari bekendgemaakt in museum *Tweestromenland* in Beneden-Leeuwen. De Historische Vereniging is ook de plek waar de vlag te koop is.

Dominicaanse Republiek De president van de Dominicaanse Republiek heeft op 15 juli vorig jaar een wet uitgevaardigd die het gebruik van de nationale symbolen regelt, waaronder de vlag.

Wet 210-19 bepaalt niet alleen het uiterlijk van de nationale symbolen, het regelt ook het gebruik ervan en de boetes die kunnen worden opgelegd als de regels niet worden nageleefd.

Het uiterlijk van de nationale vlag is niet veranderd. Het is dezelfde die de Dominicaanse Republiek aannam toen het op 27 februari 1844 onafhankelijk werd, en was afgeleid van de toenmalige vlag van buurland Haïti.

De nieuwe wet schrijft onder meer voor dat diegene die oneerbiedig is aan de nationale vlag, zal worden gestraft. Al naar gelang de ernst van die oneerbiedigheid kan de straf variëren tussen vijftien tot dertig dagen gevangenis en een geldboete van minimaal één minimumloon en oplopend tot vijf minimumlonen van de openbare sector. Wie in herhaling valt, krijgt die straf dubbel opgelegd.

Gambia De West-Afrikaanse staat Gambia is bezig een nieuwe grondwet samen te stellen, waarin definitief wordt afgerekend met de eind 2015 verdreven dictator Yahya Jammeh. Voor de vlag van het land,

dat aan drie zijden is ingeklemd door Senegal, betekent dit deze een vage omschrijving krijgt. In het voorstel dat de huidige regering eind mei aan het parlement voorlegde heet het in artikel 4.2: “De National Vlag, Nationale Volkslied, en het wapen, zullen die zijn die in gebruik waren onmiddellijk voor het in kracht treden van deze grondwet.”

Het was Jammeh, in 1994 middels een staatsgreep aan de macht gekomen, die twee jaar later voor het eerst de vlag in wetgeving veranderde door die in de grondwet van de toen (Tweede) Republiek Gambia te beschrijven: vijf horizontale banen rood (6), wit (1), blauw (4), wit (1) en rood (6). Deze beschrijving wordt nu uit de grondwet gehaald.

Een jaar voordat Jammeh werd verdreven, had hij het plan opgevat de landsvlag uit te breiden met een islamitisch symbool. Door zijn verkiezingsnederlaag heeft hij de gelegenheid niet gehad zijn plan uit te voeren. De vlag van Gambia dateert uit 1965 toen het land onafhankelijk werd van het Verenigd Koninkrijk. Zij werd destijds ontworpen door Louis Lucien Thomasi.

Belarus In Belarus – soms ook Wit-Rusland genoemd – zwellen de protesten aan tegen president Aleksandr Loekasjenko, die sinds 1994 aan de macht is. Vooral sinds de presidentsverkiezingen van 9 augustus vinden er massale demonstraties plaats, met name in de hoofdstad Minsk.

Volgens de officiële uitslag won Loekasjenko de verkiezingen met ruime meerderheid. De oppositie spreekt echter van grootschalige fraude en wil dat er nieuwe verkiezingen plaats vinden.

De oppositie toont zijn afkeer van Loekasjenko met het meedragen van wit-rood-witte vlaggen. Dit was twee keer eerder de nationale vlag van Belarus. De eerste keer in maart 1918 toen, bij het uiteenvallen van

variant van de rode Sovjet-vlag.

Bij het uiteenvallen van de Sovjet-Unie in 1991 werd de rood-wit-rode vlag weer heringevoerd voor het onafhankelijke Belarus. Nadat in 1994 Loekasjenko de presidentsverkiezingen won, organiseerde hij een jaar later een referendum over een nieuwe grondwet, waarin hij ook een nieuwe landsvlag voorstelde. Zijn voorstellen werden destijds aangenomen. Op 7 juni 1995 kreeg Belarus zijn huidige nu nog officiële vlag, die was geïnspireerd op de vlag die Wit-Rusland sinds 1953 als Sovjet-republiek gebruikte. Deze vlag wordt nu door de oppositie in Belarus vereenzelvigd met Loekasjenko.

Mississippi De Amerikaanse staat Mississippi krijgt hoe dan ook een andere vlag, zonder de omstreken Southern Cross, de eerste oorlogsvlag van de Zuidelijke Staten. Er ligt een ontwerp, waarover de inwoners van de staat zich in november mogen uitspreken.

De huidige, uit 1894 daterende vlag van Mississippi ligt al langer onder vuur. In de linkerbovenhoek is een miniatuurversie van de oorlogsvlag van de Zuidelijke Staten opgenomen.

Die wilden zich anderhalve eeuw geleden van de Verenigde Staten afscheiden om de slavernij in stand te houden.

In april 2001 vond er nog een referendum plaats over het weghalen van de Southern Cross. Dat voorstel werd toen echter nog afgewezen. Nadat eind mei de zwarte Amerikaan George Floyd onder de knie van aan blanke politieman werd gedood, werd onder het motto Black Lives Matter wereldwijd geprotesteerd tegen rassendiscriminatie in het algemeen en het politiegeweld in het bijzonder. Onder deze druk, en in een poging om af te rekenen met het slavernijverleden, besloot de democratische gouverneur van Mississippi de uit 1897 daterende vlag te veranderen.

Een uit negen leden bestaande commissie werd eind juni ingesteld om met een nieuwe vlag te komen zonder het Southern Cross, en mét de woorden ‘In God We Trust’ (Wij Vertrouwen in God).

Bij de commissie kwamen bijna drieduizend ontwerpen binnen. Uit de halverwege augustus overgebleven vijf voorstellen tellende shortlist, kwam het ontwerp New Magnolia naar voren. Op 3 november, als ook de Amerikaanse presidentsverkiezingen plaatshebben, kunnen de inwoners van Mississippi laten weten wat ze van deze vlag vinden.

De voorgestelde vlag heeft vijf ongelijke verticale banen rood, geel, blauw, geel en rood. In de centrale, brede blauwe baan staat een witte magnolia-bloesem, omgeven door een cirkel met twintig witte sterren, en één – de bovenste – gele ster, samen met de spreuk In God We Trust. De witte sterren geven aan dat Mississippi de 20ste staat in de Verenigde

Staten was. De grotere gele vijfpuntige ster staat voor de indianen, die het gebied bewoonden, voor de komst van de Europese immigranten en slaven.

Csango De Csango, de katholieke, Hongaarse minderheid in Moldova, heeft een eigen vlag aangenomen. Dat gebeurde 20 juli vorig jaar tijdens de bijeenkomst van de Csango Raad, waarin de culturele organisaties zijn verenigd van deze minderheid.

Bij de vlag hoort ook een wapen volgens hetzelfde model. De symbolen werden de Csango aangeboden door de Transsylvanische Heraldische en Vexillologische Vereniging, die in Roemenië actief is in het

gebied van de daar levende Hongaarse minderheid. De Csango vlag (en het wapen) heeft een doorlopend wit kruis over het midden. De linkerbovenhoek en de onderste rechterhoek zijn rood. Het kanton heeft een gele zon. De rechter uitwaaiende bovenhoek is, net als de linker benedenhoek zwart. De uitwaaiende bovenhoek heeft een wassenaar, waarvan de hoorns naar de stokzijde wijzen.

István Attila Szekeres, die de vlag en het wapen ontwierp, zegt dat de kleuren zwart en rood werden ontleend aan de traditionele nationale klederdracht van de Csango. Het kruis en de zon en de maan zijn symbolen die de Csango al heel erg lang gebruiken.

Guadeloupe Een petitie, die in augustus door Astrid Michée online werd gezet op www.change.org, roept op tot de vaststelling van een nieuwe vlag voor Guadeloupe, zonder koloniale symbolen. Het Franse overzeese eiland/departement in het Caribisch gebied ligt vlakbij Martinique dat begin vorig jaar een eigen vlag in gebruik nam.

Formeel gezien heeft Guadeloupe geen eigen vlag, en is de Franse tricolore de enige vlag op het eiland. Vaak echter wordt een onofficiële vlag gebruikt om Guadeloupe te representeren, die is samengesteld op basis van de historische wapens van Basse-Terre en Pointe-à-Pitre. Van boven naar beneden is het samengesteld uit drie lilies op een blauwe achtergrond boven een zon en een groene bundel suikerriet tegen een zwarte achtergrond.

Met zijn drie fleur-de-lis herinnert deze Guadeloupe-vlag aan het Ancien Régime, vóór de Franse Revolutie van 1789, een periode waarin Guadeloupe een kolonie werd, waar de Code Noir werd toegepast. In deze Code, die de slavernijwetten sambracht, werd in artikel 38 bepaald dat weer gevangenen voortvluchtige slaven onder meer moesten worden gata-toerd met een fleur-de-lis. Op deze manier kan de fleur-de-lis worden gezien als een symbool dat geassocieerd wordt met slavernij.

Met de sinds mei 2001 van kracht zijnde Taubira-wet, wordt slavernij echter beschouwd als een misdaad tegen de menselijkheid. In het strafwetboek staat onder meer dat "het dragen en tonen van insignes of emblemen die doen denken aan degenen die verantwoordelijk zijn voor misdaden tegen de menselijkheid" verboden is.

Voor Astrid Michée betekent dit dat het verboden moet worden de fleur-de-lis, die wordt geassocieerd met slavernij, op de vlag van Guadeloupe te tonen. □

Handjeklap als schouderklop

België: Witte Coronavlag

Witte vlag op Sint-Baafskathedraal in Gent.
BEELD UIT YOUTUBE FILMPJE ST-BAAFSKATHEDRAAL

Het zal u vast niet ontgaan zijn: de wereld wordt geteisterd door een zeker virus. Ook in dit blad ontkomt u niet aan het onderwerp. Om het lezen van dit verhaal wat dragelijker te maken – de ‘corona-moeheid’ is immers al lang en breed toegeslagen – wordt het virus hier gecombineerd met het ons allen zo geliefd onderwerp: vlaggen!

Door JURG BLOM

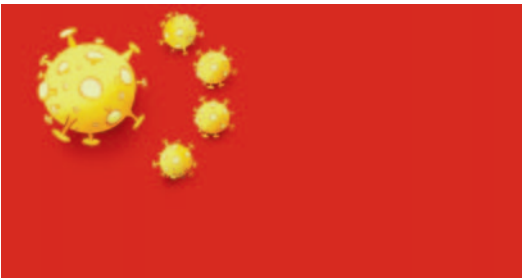
23 januari 2020 – De Vlaamse cartoonist Lectrr publiceert in *De Standaard* een cartoon van een Chinese vlag. In de cartoon worden de vijf sterren op de vlag, die staan voor de Chinese communistische partij en sociale klassen in China, vervangen door een vijftal zogenaamde biohazard symbolen. Een vereniging van Chinese bedrijven in België en Luxemburg laat het er niet bij zitten: de vereniging noemt de cartoon ‘ongepast’ en “bijdragend aan xenofobische ideeën tegenover de Chinese bevolking”. Ook de Chinese ambassade in België mengt zich in de discussie. Beide partijen eisen excuses van zowel de krant als de cartoonist. Deze laatste weigert, waarbij hij vrijheid van expressie als tegenargument noemt.

Deense corona-cartoons

27 januari 2020 – Ook de Deense krant *Jyllands-Posten* publiceert een cartoon van de Chinese vlag. Ditmaal worden de Chinese sterren vervangen door virusdeeltjes. *Jyllands-Posten* staat internationaal bekend vanwege de opschudding die het eerder in 2005 veroorzaakte wegens het publiceren van een

Lectrr in De Standaard van 22 januari 2020

Jyllands-Posten van 27 januari 2020

Op 21 maart 2020 werd in Heusden als teken van solidariteit de Nederlandse vlag uitgestoken. De speciale Coronavlaggen kwamen later op de markt. (FOTO THEUN OKKERSE)

twaaftal cartoons over de Profeet Mohammed. De verantwoording vanuit de islamitische wereld had hoofdzakelijk te maken met de overtuiging in de (soennitisch-)islamitische traditie dat de Profeet niet mag worden afgebeeld.

Wederom veroorzaakt de publicatie van de cartoon ophef. Waar het virus nog niet in Europa is gearriveerd, en daarmee nog een ver-van-mijn-bed-show is, zijn in China de hevige gevolgen al zichtbaar. Zodoende noemt de Chinese ambassade in Kopenhagen de publicatie “een belediging van het menselijk geweten”, “een overschrijding van de beschaaftde samenleving en ethische grenzen van vrijheid van meningsuiting”. De ambassadeur eist excuses van de krant. Zowel de cartoonist, Niels Bo Bojesen, als de Deense premier, Mette Frederiksen, weigeren die echter te geven. Bojesen claimt dat de cartoon een symbool van de Chinese strijd tegen het virus symboliseert, terwijl de premier zich beroept op het recht op vrijheid van meningsuiting in Denemarken, dat tevens het recht op vrijheid van tekenen behelst.

Belgische coronavlag

23 maart 2020 – In opdracht van de Belgische koning Filip wordt boven het koninklijk paleis in Brussel een witte vlag gehesen; een gebaar richting de Belgische zorgverleners om ze een hart onder de riem te steken. Later volgen ook andere steden in België met het hijsen van dezelfde vlag. Vermoedelijk is dit gebaseerd op het initiatief van Belgische burgers om tijdens de strikte quarantaine witte lakens uit het raam te hangen. Hoewel de vlag dezelfde typerende verhoudingen heeft als de Belgische nationale vlag (13:15), doet deze toch erg veel denken aan een andere witte vlag. Het internationale symbool voor vrede, wapenstilstand en overgave is immers ook wit.

Nederlandse coronavlag

24 maart 2020 – Kort na de Belgische bekendmaking van de ‘coronavlag’, speelt

Coronavlag van de DVC.

ook de Nederlandse vlaggenfabrikant Dokkumer Vlaggen Centrale in op de – naar eigen zeggen – toenemende vraag vanuit de samenleving naar een universele vlag, als steunbetuiging in de strijd tegen het coronavirus. De opbrengsten van de verkoop van de vlag komen ten goede aan het Rode Kruis.

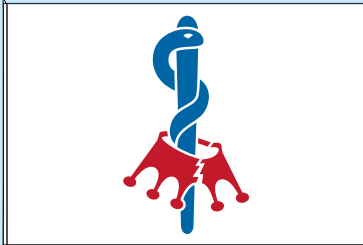
De symboliek op de vlag (een paar gestileerde, klappende handen in een wit omlijnd hart) verwijst naar actualiteiten op het gebied van het steunen van zorgmedewerkers. Waar de klappende handen verwijzen naar het initiatief om gelijktijdig vanuit huis te klappen voor de zorgmedewerkers in Nederland die ons beschermen tegen het virus, refereert het hart naar de slogan ‘hart voor de zorg’. Bovendien is de rood-witte vlag voorzien van de tekst ‘Met Elkaar – Voor Elkaar!’

Hoewel het initiatief van het ontwerpen van de vlag ongetwijfeld uit een goed hart komt, gaat mijn (persoonlijke) vexillologische hart hier niet sneller van kloppen, mede door toedoen van de aanwezigheid van tekst en de ‘populaire’ referenties.

Sloveense coronavlag

25 maart 2020 – Ten slotte ontwerpt de Sloveense heraldische organisatie *Heraldica*

Slovenica een coronavlag. Ook deze vlag richt zich voornamelijk op het steunen van zorgmedewerkers.

Coronavlag van Heraldica Slovenica.

De Sloveense coronavlag is een variatie op de Belgische equivalent. Het toevoegen van symboliek – de esculaap en een omgekeerde, gebroken kroon – moet de verwarring die de Belgische coronavlag eventueel kan veroorzaken wegnemen. Men kan de symboliek van de Belgische coronavlag en de witte overgave-vlag immers verwarren, en zodoende concluderen dat de samenleving zich overgeeft aan het virus, terwijl het tegenovergestelde aan de hand is.

De esculaap op de vlag symboliseert in dit geval niet alleen de zorgmedewerkers, maar de gehele gezondheidszorg. Fier torent de esculaap boven de omvergeworpen en gebroken kroon uit. Het is hierbij niet toevallig dat het Latijnse woord voor kroon corona is. Het feit dat de kroon gebroken is, symboliseert het geloof en de hoop dat het virus uiteindelijk zal worden verslagen.

Waar de twee eerder besproken coronavlaggen een nationaal karakter hebben – de Belgische vlag door de nationale vlag-verhouding aan te nemen en de Nederlandse vlag door het toevoegen van Nederlandse tekst –, is de Sloveense versie algemener van aard. De vlag kan hiermee dienen als een symbool voor iedereen ter wereld die tegen het coronavirus strijdt! □

Het klokhuis over vlaggen en het ontwerpen ervan

Op de hoogste en meest prominente mast van de Vlaggenparade in Rotterdam wapperde de 'Denk ook aan anderen'-vlag van winnaar van de Het Klokhuis vlaggenontwerpwedstrijd **Suze van As**, leerling van De Willibrordusschool, uit Oud-Beijerland.

De Klokhuis-uitzending over vlaggen gemist? studio.hetklokhuis.nl/project/129/Vlag-maken (4 februari 2020)

Suze van As

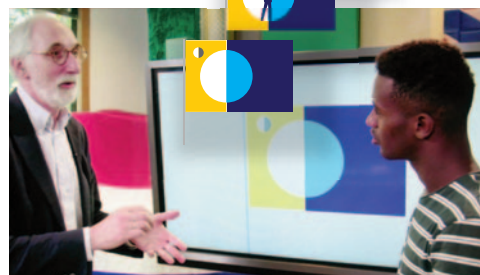
Enkele (bewerkte) inzendingen van de wedstrijd.

1

2

4

5

Hierboven:

Opname voor de Het Klokhuis-uitzending over vlaggen en het ontwerpen ervan.

1, 2. Presentator Habtamu de Hoop toont zijn ontwerp voor de Vlag voor De Aarde, die in de uitzending als voorbeeld werd gebruikt.

3, 4. In enkele stappen is dat ontwerp door vlaggendeskundige Theun Okkerse teruggebracht tot een eenvoudig ontwerp.

5. De Het Klokhuis 'Vlag van de Aarde' wordt op de Rotterdamse Vlaggenparade gehesen.

FOTO THEUN OKKERSE

Vlaggen ontwerpen in de klas

Het tv-jeugdprogramma Het Klokhuis dat kinderen tussen de 9 en 12 jaar informeert over de wereld om hen heen, heeft het dit voorjaar gehad over de betekenis van vlaggen. In tal van basisscholen werd het onderwerp opgepakt. Leerkracht Francien Faber motiveerde de kinderen van groep 4/5 van basisschool De Masten in Rosmalen persoonlijke vlaggen te ontwerpen.

Door FRANCIEN FABER

"Jongens ik heb iets bijzonders meegenomen, namelijk een vlag die speciaal voor mij ontworpen is." Vol trots laat ik de klas mijn vlag zien en vertel ik dat het symbool dat erop staat (een aambeeld) zijn oorsprong vindt in de betekenis van mijn achternaam Faber.

Zo begint de les over vlaggenontwerpen. De kinderen in de klas zijn erg onder de indruk dat ik een eigen vlag heb en vragen naar de herkomst van hun achternaam. Een enkeling is vrij makkelijk te duiden – Van der Molen. Bij anderen blijkt dit lastiger te zijn

Nu iedereen betrokken is, wordt het filmpje over vlaggen van Het Klokhuis getoond. Alle kinderen gaan aan de slag met het maken van hun eigen vlag. Het onderwerp is in principe vrij, voor degenen die het lastig vinden, wordt het onderwerp een vlag om blij te worden.

Een lange tijd is het stil in de klas. Iedereen is druk aan het ontwerpen. Het enige geluid zijn de kleurpotloden op papier. Na verloop van tijd gaan de kinderen hun ontwerp bekijken en vergelijken.

De kinderen blijken goed naar het filmpje te hebben gekeken. Er ontstaan diverse discussies over het aantal details op een vlag: "Het moet eenvoudig en duidelijk zijn weet je nog, dus die molen hoeft geen raampjes en een deur te hebben. Als het maar herkenbaar is." Waarop een ander reageert met de opmerking dat dat niet per se hoeft, dat je ook gewoon een uitleg kunt geven bij kleurvlakken, als je er maar goed over nagedacht hebt. "De kleur is veel te donker voor wat je bedoelt met je vlag. Als je iets vrolijks wil laten zien, kun je beter een lichtere kleur gebruiken." Kinderen nemen de tips van elkaar mee en verwerken dit in hun uiteindelijke ontwerp.

Aan het einde van de les heeft iedereen een eigen vlag ontworpen. Bij de een bestaat dit inderdaad uit drie gekleurde vlakken met een duidelijke bedoeling, een ander heeft voor een symbool op een gekleurde achtergrond gekozen en hier en daar zie je toch nog een gedetailleerd konijn. Vol trots toont iedereen het resultaat. "Juf dit was echt een heel leuke les!" □

FOTO'S ARCHIEF F. FABER

Francien Faber introduceert de vlaggenkunde in de klas.

De klas kijkt naar de Klokhuisuitzending over vlaggen.

Drie voorbeelden van de vlagontwerpen die de kinderen maakten.

Legende zegt vlag oudste stad van Holland is resultaat van Hoekse en Kabeljauwse Twisten

Rood-wit-rood van Dordrecht komt pas na 400 jaar

Dordrecht herdenkt dit jaar – en door de Corona-19 uitbraak ook volgend jaar – dat het tenminste 800 jaar stadsrechten heeft, waarmee het de oudste stad van Holland is. Het is echter allerminst de vraag of zijn rood-wit-rode stadsvlag, die gelijk is aan die van Gouda, Hoorn én Oostenrijk, ook zo oud is. De eerste harde bewijzen zijn pas 400 jaar oud, en die hebben we te danken aan enkele zeeschilders.

Door ROB BERTIJN

Vlag en wapen van Dordrecht zijn nauw met elkaar verbonden, maar de exacte oorsprong is deels in nevelen gehuld. Was de vlag er eerder dan het wapen? Of andersom? Voor de goede orde: de vlag van Dordrecht heeft drie even hoge horizontale banen rood, wit en rood. Het wapen vertoont een rood veld met een staande zilveren (witte) paal in het midden.

De beschikbare bronnen lijken de vlag de beste papieren te geven. Vast staat dat reeds in de dertiende eeuw Dordtse handels-

schepen al vlaggen aan de mast voerden met de kleuren rood en wit. In rekeningrollen over de jaren 1284-1287 (de oudste van Holland) staat te lezen dat ene Wouter den Hoeghen voor een kofschip een stof diende te leveren: “...van witten linwade ende van roeden hare te banieren oppe die pawelionen ende maste”.

Wit en rood linnen dus, een stof die in

die tijd onder meer werd gebruikt om vlaggen te maken.

Uit andere stadsrekeningen blijkt dat dergelijke stoffen vaker werden aangeschaft, zoals bijvoorbeeld ten behoeve van heervaa-ten of krijgstochten van het kleine stadsleger. Ze voerden een stedelijke banier in dezelfde kleuren. Per veld- of krijgstoicht werden soms wel zes banieren aangeschaft. Deze werden meestal gemaakt van *sindaal* (gekleurde zijde) en waren duurder dan die van linnen. Deze *pawelionen* wapperden ook boven de manschaps-tenten.

Bloed op de oevers

Waar de kleuren rood en wit vandaan komen, is niet na te gaan. Eén van de theorieën is dat ze zijn ontleend aan het wapen van de heren van de heerlijkheid Merwede, iets ten oosten van Dordrecht. Dit wapen bestond uit een rood veld met een zilveren dwarsbalk. Nadat Daniël van de Merwede teruggekeerd was van de Vierde Kruistocht (1202-1204) werd het familiewapen overigens uitgebreid met 15 gouden bezanten (byzantijnse munten).

Dan is er ook nog de overlevering dat het rood en wit terug te voeren zouden zijn naar een scheepstrijd op de Maas bij Den Briel in 1351. Dit was tijdens de Hoekse en Kabeljauwse Twisten (1350-1490), een strijd tussen verschillende groeperingen in het graafschap Holland.

In het geval van de slag van 1351 ging het om de partij die Margaretha van Henegouwen (de Hoeken) steunde en de aanhangers van haar zoon Willem van Beieren, ook bekend als Willem V (de Kabeljauwen). De Dordtenaren die in deze slag meevochten, waren op de hand van de Kabeljauwen en zij kwamen ook als overwinnaars uit de strijd.

Wapen van Dordrecht op een van de klokken in de stadhuistoren.
FOTO AD MOLENDIJK, REGIONAAL ARCHIEF DORDRECHT

< Stedenmaagd met het wapen van Dordrecht op de Groothoofdspoor (waterzijde) door Gillis Huppe. FOTO THEUN OKKERSE

Wapen van Dordrecht (Grote Kerkplein).

Volgens het verhaal moet deze slag verschrikkelijk zijn geweest en was het op een gegeven moment zo erg dat beide oevers van de Maas rood gekleurd waren door het vele bloed en daardoor scherp afstaken tegen het heldere (witte) water in het midden van de rivier. Dit zou vervolgens de inspiratie geweest zijn voor de kleuren van Dordrecht. Enkele eeuwen later dichtte Lambert van den Bos(ch) (1620-1698) hierover:

*Op't laetst krijgt Wit en Rood door al dit oorloghs-vyer
De plaets in Dordrecht, haer Wapen en Bannier*

Stadszegel en wapen

Veel wapens zijn afgeleid van stadszegels, maar in het geval van Dordrecht lijkt het omgekeerde te zijn gebeurd. Het oudste nog bestaande zegel stamt uit 1255 en toont een kerk. Latere zegels laten consequent een Middeleeuwse toren zien, omsloten door een muur. Dit zegel is in ieder geval vanaf 1296 in gebruik en zou met kleine variaties in gebruik blijven tot 1775, waarna het vervangen werd door een nieuw ontwerp met het stadswapen. Het Dordtse wapen werd overigens sinds 1580 wel als tegenzegel gebruikt (dit is de achterzijde van het stadszegel) met als randschrift *Signum mercatrum in Dordrecht* (Zegel van de Dordtse kooplieden).

Enkele vroege voorbeelden: een van de oudst bekende afbeeldingen van het Dordtse wapen was te

Het opbreken van het beleg van Dordrecht. Kopie door Anthony Otten van der Laan.

zien op een schilderij van omstreeks 1430, *Het opbreken van het beleg van Dordrecht* (1418), dat helaas bijna geheel is vergaan. Het was tussen 1626 en 1636 echter al gekopieerd door Anthony Otten van der Laen (1583-1636), in opdracht van arts en schrijver Johan van Beverwijck (1594-1647). Dit schilderij, compleet met wapen, bevond zich tot 1975 in het Dordtse stadhuis. Sindsdien is het opgeslagen in het stadsdepôt. Het wapen komt tevens voor op een van de klokken in de stadhuistoren en draagt het jaartal 1449.

In 1567 treffen we in een keurboek van het Beierse Huis afbeeldingen van herauten aan die in dienst waren van de hertog en genoemd werden naar de verschillende gebiedsdelen, zoals Holland, Zeeland, Friesland, Beieren en Bamberg. De heraut met de naam Bamberg wordt afgebeeld met het Dordtse wapen. En het jaartal 1564. Waarom juist deze heraut het schild draagt is een raadsel.

Een paar prachtige voorbeelden van het wapen treffen we aan op een van de twee overgebleven stadspoorten van Dordrecht, de Groothoofdspoor. Ze zijn vervaardigd door beeldhouwer Gillis Huppe (1576-1650). Aan de stadszijde zien we het stadswapen compleet met kroon en twee griffioenen als schildhouders en aan de waterzijde de Dordtse stedenmaagd met het wapen in haar rechterhand.

Schildhouders

Waar de schildhouders en de kroon vandaan komen is niet met zekerheid na te gaan, maar een mogelijkheid is dat ze verleend zijn door de hertog van Beieren-Straubing en Luxemburg, Jan van Beieren (1374-1425), vanaf 1418 tevens graaf van Holland, Zeeland en Henegouwen (als Jan III). Hij zou de grafelijke kroon én de griffioenen, die bij zijn eigen wapen ook als schildhouders fungeerden, aan het wapen hebben toegevoegd. In dat geval zou dit gezien kunnen worden als een teken van dankbaarheid aan de inwoners van

< Heraut met het Dordtse wapen, 1567
REGIONAAL ARCHIEF DORDRECHT

Grootzegel en tegenzegel van Dordrecht. Model in gebruik van 1259 tot 1775 en met stadswa-pen uit 1674. REGIONAAL ARCHIEF DORDRECHT

de stad die tijdens de eerdergenoemde Hoekse en Kabeljauwse Twisten tijdens het Beleg van Dordrecht van 1418 aan de kant van graaf Jan (de Kabeljauwen) vochten.

Het wapen werd officieel vastgesteld door de Hoge Raad van Adel op 24 juli 1816. Het wapendiploma luidt:

Van wege den Koning.

De Hooge Raad van Adel, gebruik makende van de magt aan den-zelven verleend, bij besluit van den 20sten Februarij 1816, bevestigt bij dezen de Stad Dordrecht ingevolge het, door haar gedaan ver-zoek, in het bezit van het navolgenden Wapen:

Zijnde van keel, beladen met een Pal van Zilver. Het Schild gedekt met een kroon en drie fleurons, alles van goud en vijf paaren, en ten wederzeide vastgehouden door een Griffioen van goud.

Gedaan in 's-Gravenhage, den 24 Julij 1816

Zeeschilders

Dan komen we bij de vlag. We treffen haar eeuwen geleden al aan op het schilderij *Gezicht op Dordrecht* (1651) van Jan van Goyen (1596-1656) op een sprietgetuigd schip, aan de linkerkant van het doek.

Rond dezelfde tijd was de maritieme schilder Jacob Adriaensz. Bellevois (1620/1-1676) actief. Hij woonde in Rotterdam, maar schilderde vaak in de omgeving van Dordrecht. Op diverse schilde-rijen komen we het silhouet van de stad tegen op de achtergrond (hoewel daar in de titel niet altijd gewag van gemaakt wordt), met een aantal schepen op de voorgrond.

Het schilderij getiteld *Spiegeljacht en andere vaartuigen bij de Maas bij Dordrecht* (1663) laat links een jacht met twee Dordtse vlaggen in top zien. Zo mogelijk nog gedetailleerder is *Schepen op woelig water, een stad in de achtergrond* (ongedateerd). Hierop zien we opnieuw twee stadsvlaggen in de mast en hoewel de stad niet bij name genoemd wordt, is het silhouet hetzelfde als op *Spiegeljacht en andere vaartuigen bij de Maas bij Dordrecht*.

Minder duidelijk is het stadssilhouet op *Riviermond met schepen* (ongedateerd), maar als we goed kijken, zou de toren tussen de twee schepen links, die van de Grote Kerk kunnen zijn. De rechter schuit voert twee rood-wit-rode vlaggen. Overigens voerde een andere belangrijke handelsstad uit die tijd, Hoorn, eenzelfde vlag, maar daarop was toentertijd nog vaak een hoorn afgebeeld. Ook lijkt het er niet op dat Bellevois ooit in Hoorn schilderde, dus opnieuw lijkt Dordrecht waarschijnlijker.

Twijfel is er niet bij *Vloot van Zeeland op de Merwede met Dordrecht in de achtergrond* (ongedateerd). Het sprietgetuigde schip links heeft de Dordtse vlag in top.

Twijfel opnieuw bij *Schepen voor de kust bij Vlissingen* (ongeda-

'Spiegeljacht en andere vaartuigen op de Maas bij Dordrecht' door Jacob Bellevois, 1663, detail. MUSEUM BREDIUS, DEN HAAG.

'Vloot van Zeeland op de Merwede' door Jacob Bellevois, ongedateerd, detail. AFBEELDING RKD - NEDERLANDS INSTITUUT VOOR KUNSTGESCHIEDENIS.

teerd), omdat zowel Dordtse als Hoornse schepen Vlissingen aan-deden, maar gezien Bellevois' voorkeur voor Dordrecht lijkt het waarschijnlijker dat het schip rechts de Dordtse kleuren voert.

Napoleon

Een bekende episode uit november 1813 waarin de Dordtse vlag een rol speelde, is al eerder uitgebreid in Vlag! (nr. 21, najaar 2017) aan bod gekomen, maar kan hier niet onvermeld blijven. Het zijn de laatste dagen van de Franse tijd. Napoleon is op 19 oktober 1813 bij Leipzig verslagen. De geallieerde overwinnaars komen uit Rusland, Pruisen, Oostenrijk, Zweden en Engeland. De Oostenrijkers en Zweden, gevolgd door de Engelsen trekken na de overwinning naar West-Europa om de daar nog aanwezige Franse bezettingstroepen te verdrijven.

In het machtsvacuüm dat toen ontstond, was het Franse bezet-tingsleger na overleg met het Dordtse stadsbestuur naar vesting-stad Gorinchem uitgeweken, gevolgd door prefect Goswin de Stassart van het departement Monden van de Maas (grootweg de huidige provincie Zuid-Holland).

Omdat de voorraden in Gorinchem ontoereikend waren, eiste de prefect op 21 november dat Dordrecht vóór 24 november dien-de te leveren: 90.000 kilo tarwemeel, 30.000 kilo rogge, 64.500 kilo rogge, 900 kilo zout en 43.924 liter jenever (50.000 fles-sen). Als men in gebreke bleef, zou de stad aangevallen worden. Dordrecht verzamelde z'n vloot aan Papendrechtse kant van de stad en vroeg assistentie aan Rotterdam in de vorm van twee kanonneerboten.

Inmiddels was in de nacht van 21 op 22 november (dus ruim voor het ultimatum) een leger van 300 Fransen in Papendrecht aangekomen, tegenover Dordrecht. Toen de Fransen door de Dordtse Nationale Garde werden belet het Papendrechtse veer te

bemachtigen, werd het vuur op Dordrecht geopend. Er viel slechts één gewonde, maar er was veel materiële schade. Als officiële reden voor de aanval lieten de Fransen weten dat men de orde wil-den herstellen omdat de Dordtenaren de Franse tricolore hadden vervangen voor de Nederlandse vlag. Waarschijnlijk opzettelijk ver-spreide geruchten dat de geallieerden in aantocht waren, deed de Fransen besluiten terug te keren naar Gorinchem.

Frans bombardement

Het volgende bedrijf speelt zich af op 24 november toen de Fransen, nu negenhonderd man sterk, zich opnieuw in Papendrecht verzamelden om Dordrecht onder vuur te kunnen nemen. Inmiddels was een van de kanonneerboten uit Rotterdam gearriveerd en die verweerde zich danig, maar zat al gauw zonder kogels. Bij gebrek aan munitie begon men toen met schroot te schieten en dat bleek behoorlijk effectief.

Goed zichtbaar voor de Fransen was de bij de aanlegsteiger van de veerboot gelegen Riedijkse Poort, een van de stadspoorten. De aan Dordtse zijde vechtende schipper Cornelis Lawende, die inmiddels aardig beneveld was geraakt, riep volgens ooggetuige Pieter Uittenbogaard: "We hebben al zoo lang gevochten en dat zonder vlag, de vlag moet er bij". Vervolgens kwam hij aanzetten met een Dordtse vlag van de boeier van schipper Korthals, beklom het torentje van de stadspoort om hem aan de vlaggenstok te bevestigen.

Het had effect: de Fransen zagen het als het teken dat de geal-lieerden de stad hadden bereikt, mogelijk zagen ze de vlag voor die van de Engelsen aan, wellicht geholpen door het feit dat op de middelste baan de Dordtse stedenmaagd stond afgebeeld.

Gijn in Dordrecht, maar wordt bewaard in het Dordtse stadsarchief en meet ongeveer 2,5 bij 5 meter.

Vlaggenkaart

Op de alleroudste (internationale) vlaggenkaarten treffen we de Dordtse vlag niet aan, in tegenstelling tot een aantal andere Hollandse en Zeeuwse steden, zoals Amsterdam, Hoorn,

Gezicht op Dordrecht vanaf de Papendrechtse oever. FOTO: THEUN OKKERSE

Regementsvaandel 1815, aquarel. REGIONAAL ARCHIEF DORDRECHT

Vlissingen, Middelburg en Veere. Maar nog voor de officiële vast-stelling van de Dordtse vlag in 1857 wordt de vlag opgenomen in de Britse uitgave *Maritime flags of all nations* uit 1848.

Voor zover bekend, is de Dordtse vlag nooit officieel vastgesteld vóór 1857. Op 25 februari van dat jaar werden de provinciebe-sturen door de minister van Binnenlandse Zaken aangeschreven om gegevens te leve-ren van de eventueel in gebruik zijnde vlag-gen in hun bestuursgebied. De Dordrechtse Courant van 12 maart 1857 meldde hier-over:

"De Gemeentebesturen zijn aangeschreven, om aan den Commissaris des Konings hunner Provincie op te geven, of de gemeente eene vlag heeft of vroeger bezeten heeft, en zoo dit bekend mogt zijn daar-van eene aftekening in te zenden. Deze aanschrijving is het gevolg van eene nota, door de Nederlandschen Gezant te Parijs aan de Regering overgelegd, van den Kapitein-Luitenant ter zee der Fransche marine, Le Gros, welke door zijn gouvernement is belast met het opstellen van eene verzameling van afbeeldsels en beteekenis van alle vlaggen van alle natien; bij welke nota de medewerking wordt verzocht om dien officier, voor zoo veel de Nederlandsche vlaggen betreft, daartoe in staat te stellen."

In het stadhuis van Dordrecht liet men over dat verzoek geen gras groeien. Op het moment dat de Dordtse burgers dit in de krant lazen, hadden burgemeester en wethouders gemeentesecretaris mr. Pieter van de Brandeler al lang opdracht gegeven de brief te beantwoorden. Van de Brandeler schreef aan de Commissaris van de Koning:

No. 254/160

Met 1 Bijlage

Dordrecht, den 7 maart 1857

Onderwerp: Vlaggen

Ter voldoening aan uwe missive dd 25 Februarij II, A, no. 1668 (1 Afd.) hebben wij de eer uwe Excellentie te berigten, dat door de Schepen der alhier gevestigde Reederijen, behalve de Nationale vlag, ook nog gevoerd worden: de Dordrechtsche Stedelijke Vlag, zijnde 1/3 rood, wit en rood, horizontaal van den Stok; en de Nummervlag van het

'Maritime flags of all nations' door J.W. Norrie & J.S. Hobbs, 1848.

< Dordtse vlag met stedenmaagd op de middenbaan, 1813. REGIONAAL ARCHIEF DORDRECHT

< Krantenknipsel uit 1813. ARCHIEF OKKERSE

Bijlage bij de brief van 7 maart 1857 van de Gemeente Dordrecht met afbeeldingen van de beschreven vlaggen. NATIONAAL ARCHIEF, DEN HAAG

> Scheepsportret 'Bakboordzijde van de brik de Dankbaarheid' door Jan Schouten, tekening in kleur, 1828. BEELDBANK REGIONAAL ARCHIEF DORDRECHT

Dordrechtsche Zeemans Collegie, zijnde ¼ rood boven, ½ wit in het midden, waarin het nummer, en ¼ rood onder, mede horizontaal aan den Stok, terwijl door de alhier gevestigde en koninklijke goedgekeurde Roei en Zeil vereeniging een standaard is aangenomen, waarbij het rood in twee drie hoeken van den Stok afwaait en door wit wordt aangevuld, hetwelk in een punt uitloopt en in welks midden zich eene zwarte Ster bevindt.

Eene gekleurde afteekening van deze Vlaggen, bedoeld in uwer Excellenties boven gemd. Missive, hebben wij de eer hierbij te voegen.

Burgemeester & Wethouders
van Dordrecht,
M. Timmers Verhoeven

De Secretaris,
P. van den Brandeler

Aan Zijne Excellentie den Heer Staatsraad Commissaris des Konings in de Provincie Zuid-Holland.

Zeemanscollege

De in de brief hierboven beschreven vlag van het Zeemanscollege was dus afgeleid van de stadsvlag.

Het Dordtse college *Tot Nut voor handel en Zeevaart*, opgericht in 1818, behoorde tot de oudste van het land. Het was een vereniging die sociale zekerheid bood in een tijd dat het zeemansbestaan niet zonder gevaar was. Leden betaalden een contributie, bij ziekte of overlijden maakte men dan aanspraak op een geldelijke vergoeding.

Steden met een zeemanscollege voerden een vlag met een nummer. In het geval van Dordrecht was dat dus een aangepaste versie van de stadsvlag, waarbij de rode banen versmald werden, waardoor een brede witte baan ontstond. Op deze baan werd vervolgens een nummer gezet. Zo'n nummer was persoonsgebonden, iedere aangesloten kapitein voerde zijn eigen nummer. Ze werden

vermeld in een door de gezamenlijke colleges uitgegeven almanak. Zo kon men snel zien met wie men van doen had. Bij aankomst en verlaten van een haven werd deze nummer-vlag gegroet met 21 saluutschoten. Als men

op zee uit zicht was, werd de vlag gestreken, maar in de nabijheid van een ander schip opnieuw gehesen.

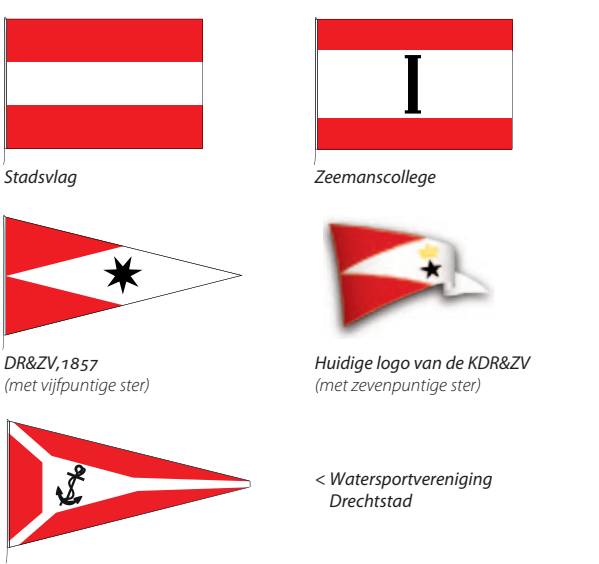
De derde vlag die in de brief beschreven werd, was de clubstandaard van de (nu Koninklijke) Dordrechtse Roei- & Zeilvereeni-

ging (KDR&ZV), die nog steeds bestaat. De vereniging werd opgericht op 28 oktober 1851 en voert nog altijd dezelfde driehoekige standaard, maar dan met een gouden kroontje boven de ster. Reeds in 1852 werd Koning Willem III beschermheer van de vereniging. Het duurde echter tot 1926, bij het 75-jarig bestaan van de vereniging, voordat het predicaat 'koninklijk' daadwerkelijk werd verleend, door koningin Wilhelmina. Vanaf dat moment werd het (geel) kroontje aan de clubstandaard toegevoegd.

Rood-wit-rood

Een andere watersportvereniging die de Dordtse kleuren voert, is de op 31 januari 1962 opgerichte Watersportvereniging Drechtstad. De clubstandaard werd ontworpen door voorzitter Frans Aarens.

De kleuren van Dordrecht zijn vertegenwoordigd door drie losse rode randen op een wit veld. Op dit veld een zwart anker. De drie rode randen staan voor de drie waterwegen bij Dordrecht: de Noord, de Oude Maas en de Beneden-Merwede.

Op ander sportief gebied liet men zich ook niet onbetuigd. Voor de damesafdeling van gymnastiekvereniging Sparta (oprichting 1908) werd waarschijnlijk in de jaren '20 of '30 van de vorige eeuw een nieuw vaandel in de Dordtse kleuren ontworpen, door de plaatselijke firma C.M. van Diemen, maar het lijkt erop dat het niet verder dan de tekentafel is gekomen.

Hetzelfde lijkt te zijn gebeurd met de "adspiranten" (aspiranten zouden we nu zeggen) van gymnastiekvereniging Oefening Kweekt Kracht (OKK), oprichting 1880. Gezien de stijlovereenkomsten lijkt het waarschijnlijk dat beide vanden dezelfde ontwerper hadden. Beide verenigingen zijn nog springlevend!

Eveneens van firma C.M. van Diemen zijn twee ontwerpen voor de VVV, die naast de Dordtse kleuren ook het gekroonde wapenschild van Dordrecht tonen.

Beiaardvlag

Niet onvermeld mag blijven de zogenaamde beiaardvlag, in 1983 ontworpen door de Dordtse kunstenaar en vlaggenkundige Theun Okkerse bij gelegenheid van het jubileum van stadsbeiaardier Jaap van den Ende. De vlag (3,60 x 7,80 m) is in basis de stadsvlag, maar heeft een aantal tegengekleurde schuine banen die de klanken verbeelden van de beiaard door de stad.

Tot 2004 wapperde de beiaardvlag tijdens concerten vanaf de Grote Kerk. Door verscherpte Arbo-wetgeving werd het hijsen in 2004 té duur bevonden en werd de traditie gestaakt. Nu in dit jubileumjaar is die weer opgepakt. Acht keer per jaar gaat de beiaardvlag uit. Op 30 juli wapperde de vlag voor het eerst opnieuw.

Grootse plannen

Dordrecht had grootse plannen met het jubileumjaar 2020.

Vlagontwerpen van de Firma van Diemen: Atletiekvereniging O.K.K., scheepswerf Hoebee en het Dordtse VVV.

Of deze vlaggen ook gemaakt zijn is niet bekend.

Covid19 gooide, zoals overal elders, helaas roet in het eten, zodat vrijwel het hele programma een jaar opschuift, waaronder de oorspronkelijk voor dit najaar geplande tentoonstelling *In het licht van Cuyp*, over de Dordtse schilder Aelbert Cuyp en zijn Engelse navolgers Thomas Gainsborough, John Constable en J.M.W. Turner.

Qua ontwerp is de vlag van Dordrecht niet uniek. Ook de Hollandse steden Hoorn (zoals eerder vermeld) en Gouda voeren de rood-wit-rode vlag, net als de Vlaamse stad Leuven en is het ook de nationale vlag van Oostenrijk.

De vlag van de oudste Hollandse stad is opgenomen in het register van Nederlandse overheidsvlaggen bij de Hoge Raad van Adel in Den Haag. Zij behoort tot het selecte groepje van Nederlandse vlaggen die weliswaar worden gebruikt, maar die nooit door het gemeentebestuur tot de hare is verklaard. Dat mag ook een reden zijn waarom er zoveel onbekend is over de vlag. □

Met dank aan Helen Stroosma (Regionaal Archief Dordrecht), Sander Paarlberg (conservator oude kunst Dordrechts Museum), Thomas Donner (beheerder Museum Bredius), Laurens Schoemaker (conservator historische topografie & maritieme schilderkunst, afdeling onderzoek & ontwikkeling, RKD – Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis), en Cees Coumou (KDR&ZV)

- Bronnen
1. Klaas Sierksma: *Nederlands vlaggenboek*, Prisma 796, Uitgeverij Het Spectrum, 1962.
 2. J.H. Keuzenkamp/G.M.L. Harmans – Gemeentewapens in Nederland naar het officiële register van de Hoge Raad van Adel, VNG Uitgeverij, Den Haag, 1989.
 3. J.W. Norie/J.S. Hobbs - Three hundred and six of the maritime flags of all nations arranged geographically with enlarged standards, C. Wilson, London, 1848.
 4. *Vlaggenkaart*, Tjeenk-Willink, Zwolle, 1902.
 5. Dordrechtse Courant, 12-3-1857.
 6. Henk 't Jong - *De oudste stad van Holland*, Omniboek, Uitgeverij Paagman, 2020.
 7. Henk 't Jong – *Tiecelins gekras* – blog van een Nederlands middeleeuws historicus: Over stadsrechten, 18-12-2014 – tiecelin.blogspot.com.
 8. Beeldbank Dordrecht/Regionaal Archief Dordrecht.
 9. Elisabeth C.M. Leemans-Prins – *Zegels en wapens van steden in Zuid-Holland* (Zuid-Hollandse studien XII), Den Haag, 1966.
 10. Daan van Leeuwen: "Een Dordtse vlag", *Vlag!* nr.21 najaar 2017.
 11. RKD - Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis, Den Haag.
 12. Museum Bredius, Den Haag.
 13. Dordrechts Museum, Dordrecht.
 14. H.W.G. van Blokland-Visser – *21 rederijen en 3 scheepswerven te Dordrecht in de 19e eeuw (deel 1)*, blog: blokland.dordtenazoeke.nl.
 15. Sparta Dordrecht – spartadordrecht.nl.
 16. dordrecht800.nl.
 17. Koninklijke Dordtse Roei- en Zeilvereeniging (KDR&ZV) – kdrzv.nl.
 18. Watersportvereniging Drechtstad – wsvdrechtstad.nl.
 19. OKK – okkdordrecht.nl.
 20. Dordt Centraal, 29-7-2020 – dordtcentraal.nl.
 21. Delpher/Koninklijke Bibliotheek – delpher.nl.
 22. VOC de site - vocsite.nl.
 23. Marco In 't Veld – Een nieuwsgierig blog: de Piet Hein, een scheepsgeschiedenis rond kapitein Alderts Jacobs Meijer, deel 3. marco.wordpress.com.

Een mysterieuze Toscaanse vlag

Het moet heel veel werk zijn geweest om deze gigantisch grote vlag te maken. De vlag bestaat grotendeels uit aan elkaar genaaide vierkantjes. Het blauw-zwarte vlak op de witte achtergrond is niet over de vlag heen genaaid, maar vormt onderdeel van het doek. Het hoort daar niet en de betekenis is duister. Is het een sein of een mislukte restauratie? Duidelijk is ook dat de vlag niet door een professionele vlaggenmaker is gemaakt.

De vlag is die van het groothertogdom Toscane, herkenbaar aan de rood-wit-rode banen van Oostenrijk en het geschilderde Habsburgse-Lotharingse-Toscaanse wapen. Met onderbrekingen behoorde Toscane vanaf de 18de eeuw tot 1860 tot Oostenrijk.

Wellicht kan de vlag in verband worden gebracht met het bezoek in 1845 van de Oostenrijkse viceadmiraal Frederik Ferdinand Leopold (1821-1847) aan Rotterdam. Hij voer toen met de Koningssloep (tegenwoordig in de collectie van het Scheepvaartmuseum in Amsterdam) over de Maas. Een tijdgenoot vermeldt dat de Koningssloep voor deze gelegenheid versierd was met de 'keizerlijke Oostenrijkse vlag' en dat twee andere Oostenrijkse vlaggen respectievelijk vanaf de toren van de Rijkswerf en van 'het havenhoofd' wapperden. Is de hier afgebeelde vlag één van deze vlaggen? Overtuigend bewijs ontbreekt echter. Frederik had geen directe band met Toscane en een Oostenrijkse vlag is nu eenmaal geen Toscaanse vlag.

De vlag van het groothertogdom Toscane uit 1845 (?) maakt deel uit van de collectie van het **Maritiem Museum in Rotterdam**, waar het inventarisnummer M589 heeft. Zij meet 510 x 295 centimeter. Hoe en wanneer het in het museum terecht is gekomen, is onbekend.

Sjoerd de Meer

Conservator Maritiem Museum Rotterdam

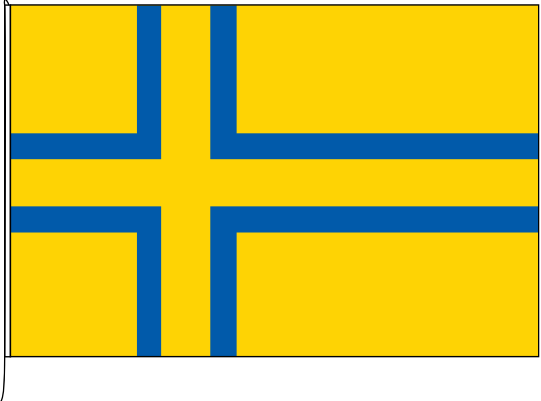
Foto Maritiem Museum Rotterdam

Een vlag volgens Scandinavisch model voor Zuid-Jutland / Sleeswijk

Dominee Peder Kristiansen van het Deense Øsby hees 29 maart een door hemzelf ontworpen vlag voor Zuid-Jutland/ Sleeswijk, de grensstreek tussen Denemarken en Duitsland. Honderd jaar geleden kwam Sleeswijk na een referendum bij Denemarken, én die dag precies 65 jaar eerder werd de Kopenhagen-Bonn-verklaring ondertekend. De geel-blauwe vlag volgt het Scandinavische vlagpatroon.

Door HENK KAMEVAAR

7. De standaard-versie van de door Peder Kristiansen ontworpen vlag voor Zuid-Jutland/ Sleeswijk.

De Duits-Deense grensregio was in de vroege Middeleeuwen het woongebied van diverse Germaanse stammen: de Friezen, Angelen, Saksen en Jutten. In 811 sloten de Frankische keizer Karel de Grote, die de Saksen veroverd had, een bestand met Viking-koning Hemming waarbij de grens tussen beide koninkrijken de rivier de Eider werd. Onder de opvolgers van Karel de Grote werd door middel van kolonisatie geprobeerd de grens naar het noorden te verschuiven, tot aan de Schlei. Onder de Deense koning Knoet de Grote en Duitse keizer Koenraad II werd de Eider als grens bevestigd tussen het Heilige Roomse Rijk (Duitsland) en Denemarken.

Om Jutland te beschermen, werd rond 1100 in het zuiden het hertogdom Zuid Jutland (Sønderjylland) gesticht als leen van de Deense koning. Dit graafschap kreeg een wapen dat bestond uit twee blauwe leeuwen op een geel schild.

Dit Sleeswijkse wapen is het uitgangspunt van diverse vlaggen en regionale wapens. Het wapen is afgeleid van het Deense dat drie blauwe leeuwen op een geel schild laat zien. In de 14de eeuw kwamen Zuid-Jutland en Holstein voor het eerst onder één hertog

en veranderde de naam Zuid-Jutland in Sleeswijk. Halverwege de 15de eeuw stierf de Deense dynastie uit en werd die opgevolgd door het huis Oldenburg, die later ook de hertogen van Sleeswijk en de hertogen van Holstein leverden. Deze personele unie bleef min of meer zo tot de Duits-Deense oorlog in 1864.

Sleeswijk-Holstein was één gebied dat bestond uit twee regio's waar in Holstein het Nederduits de taal was en in Sleeswijk Zuidjuts (een Deens dialect), Noordfries en Nederduits de spreekta- len waren. Na de Reformatie werd in Sleeswijk het Deens en in Zuid-Sleeswijk Duits de liturgietaal.

Deens of Duits?

In het begin van de negentiende eeuw (na Napoleon) kwamen de nationalistische bewegingen op. Dit betekende dat Denemarken Sleeswijk als integraal onderdeel van de Deense staat ging zien, terwijl aan de andere kant de Duitse Bond niet alleen Holstein als onderdeel van haar gebied zag, maar óók Sleeswijk. Deze invloe- den zorgden voor polarisatie in het gebied. In het Europese Revolutiejaar 1848 probeerde een nieuwe nationaal liberale Deense regering Sleeswijk bij Denemarken in te lijven. Dit leidde tot een opstand en het uitroepen van een Duits georiënteerde regionale regering. Dit leidde tot de Eerste Sleeswijkse oorlog, die door Denemarken werd gewonnen.

De Deense pogingen om de hertogdommen middels overkoe- pelende- en regionale grondwetten onderdeel te maken van Denemarken, leidde tot inmenging van Pruisen en Oostenrijk, de twee invloedrijkste Duitse staten. Deze Tweede Sleeswijkse oorlog resulteerde erin dat heel Sleeswijk-Holstein in 1867 een Pruisische (en later Duitse) provincie werd.

Tijdens de Duitse periode begon een proces van germanise- ring. Dit leidde onder de Deenstalige bevolking tot weerstand. Na de Eerste Wereldoorlog verzocht Denemarken de onderhandelaars in Versailles om in Sleeswijk een referendum te houden. Kopenhagen verwees naar afspraken die opgenomen waren in vroegere verdragen en het zelfbeschikkingsrecht van de lokale bevolking. Denemarken kreeg zijn zin, want in 1920 werden er referenda gehouden in twee gebieden. In Sleeswijk koos 75 pro- cent van de stemgerechtigden voor Denemarken. In Midden- Sleeswijk daarentegen koos 80 procent ervoor om Duits te blijven.

Sleeswijk werd op 15 juni 1920 deel van Denemarken. Het gevolg van de deling was dat zowel het Duitse als het Deense Sleeswijk een anderstalige minderheid hield. Pas na de Kopenhagen-Bonn verklaring in 1955, waarin de rechten van beide minderheden erkend werden, ontspande de Deens-Duitse relatie. Eén van de uitdrukkingen van de eigen identiteit is het vlaggenge- bruik.

2. Het wapen van Sleeswijk.

Vlaggen in Sleeswijk

In 1696 vaardigde hertog Frederik IV van Gottorf een decreet uit voor een zeehandelsvlag als onderdeel van het streven om onafhankelijk te worden van diens neef en medehertog, de Deense koning (Afbeelding 4). De vlag was een rode splitvlag met in het midden een ovaal Sleeswijks wapen, omgeven door delen van het witte netelblad van Holstein en gekroond met een hertogskroon. Hoe lang de vlag in gebruik is geweest, is niet bekend. Wel weten we dat de Deense troepen in 1713 Sleeswijk bezetten. Dit betekende dat de Deense Dannebrog de gangbare vlag werd.

Rond 1840 dook de Gottorf-vlag weer op als symbool van de Duitse Sleeswijk-Holstein beweging. Daarnaast verscheen in 1844 de horizontale blauw-wit-rode driekleur, die op een (Duits) nationaal volkszangfeest voor het eerst werd getoond. Deze vlag is waarschijnlijk gebaseerd op een vaandel van een stu- dentenkorps, waarin de kleuren van het gecombineerde wapen en de Franse tricolore de uitgangspunten waren. De Deense koning verbood in 1848, "alle driekleurige vlaggen, met of zon- der wapenschild, die kenmerk van een politieke partij gezien kunnen worden en aanleiding voor onrust kunnen zijn".

Aan het primaat van de Dannebrog kwam een einde nadat Sleeswijk-Holstein een onderdeel van Pruisen (en later Duitsland) werd. Het verbod van deze vlag leidde ertoe dat Deenstalige boeren in plaats van het regionale zwarte varken met een witte band over schouders en voorpoten varkens gin- gen fokken die rood waren met een witte band. Deze 'protest- varkens' moesten met enige fantasie de Dannebrog voorstellen.

De Duitse vlag met de drie horizontale banen in zwart, wit en rood was de officiële vlag van het Duitse keizerrijk en daar- mee ook van de provincie. Echter de Sleeswijk-Holstein drie- kleur werd als semi-officiële vlag toegelaten. We zien de vlag naast de Duitse vlag op de posters voor het referendum van 1920 staan. Opvallend is dat op de affiches die pleitten voor aansluiting bij Denemarken bijna altijd een Dannebrog stond afgebeeld, terwijl bij Duitse posters soms een vlag gebruikt werd, vaak in de landskleuren blauw, wit en rood van het her- togdom Sleeswijk-Holstein (Afbeeldingen 5 en 6).

In Sleeswijk – Zuid-Jutland genoemd in Denemarken – werd de Dannebrog na de aansluiting bij Denemarken de enige (offi- ciële) vlag. Net als elders in Denemarken heeft bijna elke boer- derij een vlaggenmast waarin altijd een Deense wimpel en vaak een Deense vlag wappert. Bij de Duitse minderheid ontbreekt de vlaggenmast én de Dannebrog. Gezien de geschiedenis is

1. Sleeswijk. De drie kleuren geven de situatie voor 1864 weer. De paarse lijn de situatie na 1864 en de dikke zwarte lijn de situatie na 1920. Bron: WIKIPEDIA HERTUGDOMMET SLEVIJ

3. Peder Kristiansen hijst de galaversie van de nieuwe Sleeswijkse vlag.

4. Gottorfer Seeflagge uit 1696, de eerste eigen vlag van Sleeswijk en Holstein

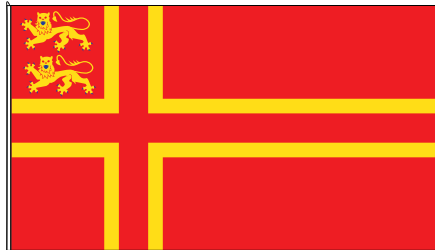
5. Affiche uit 1920 die oproept om voor inlijving bij Denemarken te stemmen.

6. Affiche uit 1920 die oproept om te stemmen Duits te blijven.

Dominee Peder Kristiansen

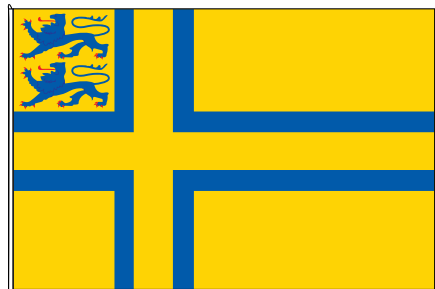
8. Inspiratie voor vlag Zuid-Jutland: de gala-versie van de Croix de Falaise-vlag uit Normandië.

< 9. De vlag wappert bij vakantiehuis in Kelstrup op zaterdag. Op zon- en feestdagen wappert er de Deense Dannebrog.

10. Dominee Peder Kristiansen hijst de Sleeswijkse vlag bij zijn parochiekerk in Øsby.

FOTO UTE LEVISEN

11. De gala-uitvoering van de vlag voor Sleeswijk/Zuid-Jutland.

het gebruik van een Duitse vlag in Denemarken beladen. Wel heeft de bond van Duitse Sleeswijkers een vlag die bestaat uit twee gelijk grote horizontale banen; bovenste baan is wit met aan de broekzijde twee blauwe liggende leeuwen en hieronder een blauwe band.

In Zuid-Sleeswijk, vaak Sleeswijk genoemd in Duitsland, is naast de Duitse vlag de deelstaatvlag van Sleeswijk-Holstein in gebruik. Deze laatste is blauw, wit en rode horizontale driekleur. Officiële instanties gebruiken deze vlag mét daarop het wapen van de Duitse deelstaat. De Deense minderheid gebruikt sinds 1955 de Dannebrog als vlag. Daarvoor werd een wapenvlag met het Sleeswijkse wapen gebruikt, omdat de naoorlogse Britse bezettingsmacht de Dannebrog verbood.

Kristiansen's vlag

Door zijn werk als dominee in het gebied heeft Peder Kristiansen het unieke karakter van de regio ontdekt: meertaligheid, grensoverschrijdend en met een gemeenschappelijke geschiedenis. Hoewel de regio een eigen wapen heeft, ontbreekt er een regionaal en door alle groepen erkende vlag als symbool van de regio. Meer dan tien jaar geleden had dominee Kristiansen al ideeën voor vlaggen voor diverse Deense regio's. Ruim een jaar geleden begon hij met zijn project om tot een Sleeswijkse vlag te komen. Dit was met het oog op het dubbel jubileum dit jaar.

Inspiratie vond Kristiansen in de Croix de Falaise-vlag, die in het Franse Normandië regelmatig te zien is (Afbeelding 8). Deze Scandinavische kruisvlag is in jaren '30 van de vorige eeuw ontworpen op basis van het wapen dat bestaat uit twee gouden liggende leeuwen op een rood schild. Het gaat hierbij om een rood Scandinavisch kruis op een rode vlag. Het kruis is afgezet met een goudgele band. Analoot hieraan heeft dominee Kristiansen gekozen voor een geel Scandinavisch kruis, omzoomd met een blauwe band op een gele ondergrond. Dit Scandinavisch kruis is het Deense element en het Duitse element zijn de kleuren goudgeel van de Duitse vlag en het blauw van de vlag van Sleeswijk-Holstein. De lengte (5,1,2,1,12) en hoogte (5,1,2,1,5) zijn een compromis tussen de Deense en Duitse maatvoeringen. De omzoming van het kruis is half zo breed als het kruis. Net als de Normandische vlag heeft hij ook een aparte gala-versie ontworpen, waarin boven aan de mastzijde de leeuwen staan uit het wapen.

Bij de introductie van de vlag had dominee Peder Kristiansen steun van media, organisaties zoals de *Sønderjysk Forening*, en vele inwoners van Zuid-Jutland. Er waren echter ook minder positieve geluiden. In Denemarken associeert men de wens van een andere vlag dan de Dannebrog als een streven naar autonomie of onafhankelijkheid. Denk hierbij aan Faerøer, Groenland en IJsland. Ook het proportioneel hoog percentage rechts-populistische stemmers in Zuid-Jutland geeft aan dat er onderhuids misschien nog steeds angst bestaat voor Duitsland.

Het Corona-virus heeft de viering van het jubileumjaar en de introductie van de vlag verstoord. De droom van de dominee was de onthulling van de vlag door de bisschop in de domkerk. Het is echter het hijsen van de vlag bij de eigen dorpsparochiekerk zonder publiek geworden.

Wat is de toekomst van de vlag? Zij is in beide versies te koop via design-flag.dk, maar gaan de mensen uit de regio de vlag aanschaffen? Wordt de vlag een echt symbool van de regio? De tijd zal het ons leren en misschien zal de vlag eens wapperen bij het Zuid-Jutlandse zomerpaleis Gråsten van de Deense Koninklijke familie. □

Bronnen
Der Nordschleswiger Zeitung (www.nordschleswiger.dk/de)
Grænseforeningen (www.graenseforening.dk)
Gesellschaft für Geschichte Schleswig-Holsteins (www.geschichte-s-h.de)
Diverse programma's over het 100 jaar referendum op NDR televisie
Internet-encyclopedie (Deens, Duits en Frans) Wikipedia

Onafhankelijkheidsstreven Rijnlanders kreeg impuls door Franse bezetting

Vlag Rijnland Republiek leeft per toeval door in vlag Noordrijn-Westfalen

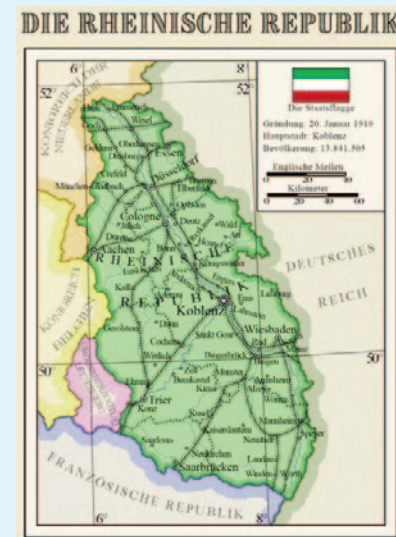
Nederland had een eeuw geleden, vlak na afloop van de Eerste Wereldoorlog, bijna een nieuwe oosterbuur. In het Rijnland, grofweg het gebied tussen Emmerich en Saarbrücken, zwelde de drang aan om zich van Duitsland los te maken. Er was ook een vlag, waarvan de kleuren per toeval voortleven als die van de huidige Duitse deelstaat Noordrijn-Westfalen. De Rijnland Republiek is er uiteindelijk toch niet gekomen.

Door FILIP CLAESSENS

De Eerste Wereldoorlog 1914-1918 eindigde definitief met het Verdrag van Versailles, dat op 7 mei 1919 door de onderhandelaars van Frankrijk, Engeland en de Verenigde Staten aan de Duitse regering werd voorgelegd. Omdat Duitsland met voorstellen kwam om delen van het verdrag af te wijzen, kwamen de opstellers ervan op 16 juni 1919 met een ultimatum. De Duitsers moesten het Vredesverdrag binnen vijf dagen alsnog ondertekenen, anders zou héél Duitsland worden bezet. Uiteindelijk werd het 'Dictaat van Versailles', zoals het vredesverdrag in Duitsland werd genoemd omdat het als een vernedering werd beschouwd, op 22 juni toch ondertekend door de Duitsers.

De Republiek van Weimar, zoals Duitsland in die tijd werd genoemd, werd in Versailles verplicht om herstelbetalingen te doen aan de geallieerden. De Fransen bezetten meermaals verschillende steden op Duits grondgebied om zo te waarborgen dat deze betalingsafspraken werden nageleefd.

Deze bezetting bracht onrust en verzet

2. Kaart van de Rijnland Republiek

onder de lokale bevolking met zich mee, die uiteindelijk leidden tot de kortstondige Rijnland Republiek.

Van Emmerich tot Saarbrücken

Dr. J.A. Dorten (Afbeelding 1) riep op 1 juni 1919 in Wiesbaden voor het eerst de Rijnland Republiek uit. Op Afbeelding 2 is te zien welk gebied dit besloeg: van Emmerich in het noorden tot Saarbrücken bij de Franse grens (hemelsbreed zo'n 350 kilometer) in het zuiden. Aan de westkant grensde de eenzijdig uitgeroepen republiek aan de Nederlandse provincies Gelderland en Limburg, én aan België en Luxemburg. In het zuiden grensde die aan Frankrijk. Van west naar oost strekte de republiek zich uit over zo'n 160 kilometer. De republiek strekte zich uit over delen van de huidige Duitse deelstaten Noordrijn-Westfalen, Rijnland-Palts, Saarland en een

1. J.A. Dorten, leider van de Rijnlandse separatisten 1919-1923.

stukje van Hessen.

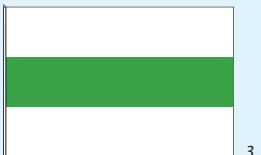
De onafhankelijkheid van de Rijnland Republiek was echter van korte duur. Het streven werd in de kiem gesmoord, aangezien de Duitse regering hier niets van wilde weten. En ook Dorten slaagde er niet in om genoeg steun te verwerven voor zijn streven. Het Hooggerechtshof in Leipzig vervaardigde een arrestatiebevel tegen hem uit. De leider van de separatisten werd hoogverraad van de Duitse staat ten laste gelegd. Doordat hij zich echter in Frans bezet gebied bevond, was de uitvoering ervan niet mogelijk.¹

Het in Nederland verschijnende sociaaldemocratische weekblad *De Tribune* van 13 juni 1919 plaatste een samenvatting van een interview dat Dr. Dorten eerder met de Britse krant *Daily Mail* had over zijn onafhankelijkheidsstreven. Dr.

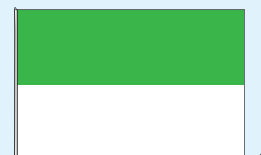
Dorten gaf daarin aan dat de vlag van de republiek wit zou moeten zijn met een groene streep (Afbeelding 3). De groene baan stelde volgens Dorten de Rijn voor die door de witte vrede stroomt.²

Pruisische provincie

Tot en met de Eerste Wereldoorlog behoorde het Rijnland als provincie tot Pruisen. Elke

3

4

5

Pruisische provincie voerde zogenaamde landesfarben (landskleuren). Voor de provincie Rijnland was dat een horizontale tweekleur, groen boven, wit beneden (*Afbeelding 4*), die door middel van een Pruisisch kabinetsbesluit op 22 oktober 1882 was vastgesteld. Er zijn echter geen bewijzen voorhanden dat de door Dorten voorgestelde wit-groen-witte vlag ook daadwerkelijk is gebruikt in deze eerste periode van eenzijdige onafhankelijkheid. Als gevolg van de groeiende economische problemen waarmee de Republiek van Weimar te kampen had, werd er door de Duitsers verzaakt om herstelbetalingen te doen. Vooral de Fransen wilden Duitsland echter aan zijn verplichtingen houden. Geen geld, dan vorderingen in natura in de vorm van grondstoffen zoals staal, hout en kolen. Op 26 december 1922 stelde de geallieerde herstelcommissie unaniem vast dat Duitsland een achterstand had met de herstelbetalingen. Toen de herstelcommissie op 8 januari 1923 stelde dat Duitsland leveringen had achtergehouden, greep Frankrijk dit aan voor de bezetting van het Rijnland. Dit was wederom aanleiding voor de separatistische beweging onder leiding van Dr. Dorten om het nogmaals te proberen.

Tweede poging

Een tweede en meer succesvolle poging om tot een onafhankelijk Rijnland te komen ging op 23 September 1923 van start. Duizenden Rijnlanders demonstreerden die dag in Düsseldorf voor onafhankelijkheid en droegen vlaggen in de kleuren groen, wit en rood met zich mee (*Afbeelding 5*).

Een maand later, op 22 oktober, werd in Wiesbaden de Rijnland Republiek uitgeroepen na de bezetting van het gemeentehuis. De lokale autoriteiten legden de sepa-

ratisten daarbij geen strobreed in de weg. Vier dagen later echter werd de onafhankelijkheidsverklaring, ondanks de goedkeuring van de Franse bevelhebber in Metz, door de Duitse regering afgewezen. Dr. Dorten had een plan opgesteld hoe zijn voorgestelde Rijnland Republiek zou kunnen werken. Dat legde hij voor aan de geallieerde staten:

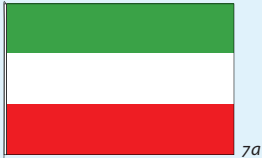
1. Een ‘Rijnland Republiek’, met als hoofdstad Keulen, onafhankelijk van Duitsland en die werd aanvaard door Frankrijk, België, Engeland en Italië.
2. De Rijnland Republiek zou moeten worden verdeeld in drie deelstaatjes: a) Noord-Staat (hoofdstad Aken), b) Zuid-Staat (hoofdstad Koblenz) en c) Roer-Staat (hoofdstad Essen).
3. Zones van invloed. a) België, b) Frankrijk en c) België, Frankrijk en het Rijnlandse bestuur gezamenlijk.
4. De bezetting en alle andere militaire regelingen bleven van toepassing zolang deze noodzakelijk worden geacht voor de algemene veiligheid.

Dortens plan werd echter afgewezen omdat Engeland en de Verenigde Staten er niet veel voor voelden. België stond slechts tijdelijk achter het plan. Frankrijk was het enige land dat achter het plan stond.³ Tijdens deze tweede periode van eenzijdige onafhankelijkheid van de Rijnland Republiek werden vlaggen gebruikt met drie horizontale banen: groen boven, wit in het midden en rood onderaan, zoals die bij de massademonstratie van september 1923 in Düsseldorf werden megedragen. Er zijn ook bronnen die melden dat ook varianten met verticale banen werden uitgestoken. Er werden ook horizontale groen-wit-zwarte banenvlaggen waargenomen, maar dit zouden lokale vlaggen zijn geweest of de vlag van een politieke partij.⁴ De Rijnland-Republiek had geen wapen.

De Rijnland Republiek hield uiteindelijk op 27 Februari 1924 op te bestaan nadat zijn laatste vlag, op het stadhuis te Speyer, werd vervangen door de Duitse zwart-geel-rode vlag. Het separatisme onder een deel van de lokale bevolking verdween echter niet. Maar waar kwam dat separatisme nou daadwerkelijk vandaan? Om dit te begrijpen gaan we ongeveer een eeuw verder terug in de tijd.

Cis-Rijnse Republiek

Het Rijnland stond voor korte tijd onder Napoleontisch bewind. Die periode heeft echter veel betekend voor het moderne Rijnland. Deze Franse invloeden waren revolutionair en werden uiteindelijk algemeen geaccepteerd. Tegen het einde van 1793 waren de Fransen in staat de Pruisische gebieden ten westen van de Rijn te veroveren, met als gevolg dat Pruisen dit gebied moest afstaan aan Frankrijk. Er werd echter niet in geslaagd om de burgerlijke administratie op te zetten en een echte bufferstaat te creëren tussen Frankrijk en Pruisen. Dit had te maken met toenemende weerstand onder de lokale bevolking tegen de bezetting. Toen kwam generaal Hoche ten tonele (*Afbeelding 6*). Deze Franse militair kwam met het idee een autonome republiek uit te roepen om zo de Rijnlanders een gevoel van meer vrijheid te geven. En zo geschiedde dat op 28 augustus 1797 de Cis-Rijnse Republiek werd uitgeroepen en groen-wit-rode vlaggen werden gehesen (*Afbeelding 7*). Daarnaast werden er ook door de hele republiek vrijheidsbomen geplant.⁵ Deze bomen of houten palen stonden symbool voor vrijheid (*Afbeelding 8*). Ze werden overal geplant waar de Fransen afrekenden met het verleden. Wat we niet zeker weten, is of er horizontaal of verticaal gestreepte vlaggen werden getoond. Waar de kleuren precies vandaan komen, is ook niet zeker. Het is echter aannemelijk dat ze gebaseerd zijn op de driekleur, verticaal groen-wit-rood, van de eerder in datzelfde jaar uitgeroepen zusterrepubliek in Noord-Italië, de Cis-Alpeinse Republiek. Ook voor de hand liggend is dat de vlag is afgeleid van de Franse driekleur, de tricolore. Maar dan met een Rijnlands tintje, namelijk groen in plaats van blauw. Aangezien in de praktijk hoogstwaarschijnlijk horizontaal werd geprefereerd, lijkt het horizontale samen met de groene kleur bepalend voor de identiteit van de regio.⁶

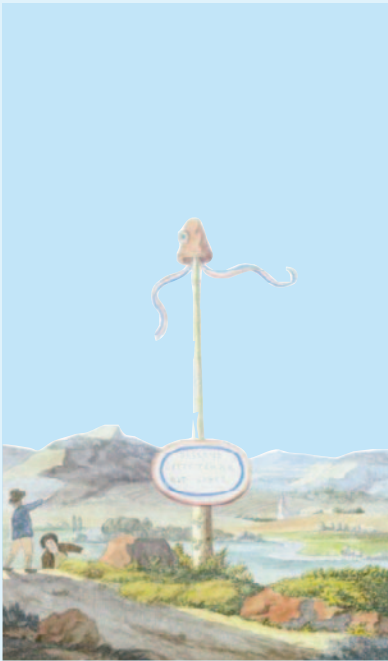
7a

7b

6. Onder de Franse generaal Hoche werd in de Rijnstreek de Cis-Rijnse Republiek uitgeroepen.

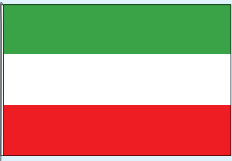
8. Franse vrijheidsbomen werden in het einde van de zeventiende eeuw ook in het Rijnland geplaatst.

Nog geen maand na het uitroepen van de Cis-Rijnse Republiek, op 19 september, overleed generaal Hoche. Hij was vrij plot-

seling ziek geworden. Geruchten gingen de ronde dat hij zou zijn vergiftigd. Op zijn begrafenis werd naast de Franse vlag ook de Cis-Rijnse driekleur getoond als Rijnlands eerbetoon voor zijn imago als ‘Beschermer’ van de republiek. Met de dood van Hoche kwam echter ook een einde aan de autonome republiek.⁷ Dr Dorten en zijn aanhangers hebben voor hun vlag voor de Rijnland Republiek teruggegrepen naar de vlag die in de Franse tijd in zwang was. Nadat het Napoleon imperium tot zijn einde was gekomen, werd op het Congres van Wenen in 1815 besloten dat onder andere het noordelijke Rijnland (Neder Rijnland) aan Pruisen werd teruggegeven en dat het zuidelijke Rijnland (Opper Rijnland) naar Beieren ging. Pruisen was hoofdzakelijk protestants, terwijl de Rijnlanders overwegend katholiek waren. Tussen beide religieuze groepen boterde het niet echt. Ook bleef het Napoleontische wetsysteem in het Rijnland bestaan, waardoor de relatie tussen burger en staat definitief veranderde. Kortom de overgang van het Franse naar het Pruisische bestuur verliep niet soepel en was tot een eeuw later nog steeds niet geheel geaccepteerd. De Pruisische aanwezigheid werd zelfs als een bezetting ervaren. Dit heeft altijd aan een groot deel van de bevolking van het Rijnland geknaagd. De bezetting van na de Eerste Wereldoorlog door de geallieerde landen heeft de anti-Pruisische houding alleen maar meer gevoed.

Noordrijn-Westfalen

Na de Tweede Wereldoorlog werd Duitsland opnieuw verdeeld. Door de Britten werd in augustus 1946 de deelstaat Noordrijn-Westfalen gesticht. Aan de naam is te herleiden dat het om het noordelijke deel van het al besproken Rijnland ging, samen met het evenzo voormalige Pruisische provincie Westfalen. Daarnaast werd ook het voormalige vorstendom Lippe bij Noordrijn-Westfalen gevoegd. Het parlement van Noordrijn-Westfalen stelde op 10 maart 1953 de vlag van de deelstaat vast. Die (*Afbeelding 9*) was samengesteld uit de vlaggen van de

9

voormalige provincies Rijnland en Westfalen. De landskleuren van Westfalen waren wit en rood. Wonderbaarlijk leverde de combinatie van kleuren dezelfde trits die in de vlaggen van de Rijnland Republiek en de Cis-Rijnse Republiek werden gebruikt. Maar dat is feitelijk toeval. De vlag te zien op *Afbeelding 10* is de Landesdienstflagge. Dit wil zeggen de vlag met het wapen erin. Deze wordt gebruikt door overheidsdiensten van Noordrijn-Westfalen. Het wapen van Noordrijn-Westfalen (*Afbeelding 11*) bevat de stilistische afbeelding van de Rijn, een paard en een roos. Deze symbolen vertegenwoordigen respectievelijk de landsdelen Rijnland, Westfalen en Lippe. In het groene linkerdeel stroomt de Rijn als een zilveren gegolfde band door het groene grasland. In het rode rechterdeel staat het zilveren steigerende ros van Westfalen afgebeeld. De rode kleur staat symbool voor Westfalen vanwege de spreekwoordelijke rode aarde in het gebied. Op de bodem van het wapen bloeit op een zilveren achtergrond een rode roos met gouden blaadjes en symboliseert Lippe. □

10

11

10. Landesdienstflagge Noordrijn-Westfalen in gebruik op bootverbindingen in de Eifel. FOTO FILIP CLAESSENS

Noten
1. https://en.wikipedia.org/wiki/Rhenish_Republic
2. "De President der Rijnlandsche Republiek", *De Tribune*, 13 Juni 1919.
3. Günther Mattern: "The Rhenish Republic", *The Flag Bulletin*, jrg. 9, no. 1, Winter 1970, pp. 7-9.
4. <https://www.crwflags.com/fotw/flags/de-rh921.html>
5. Günther Mattern: "Beiträge zur Flaggengeschichte der Deutschen Staaten und Provinzen von 1789 bis 1871", *Kleeblatt-Jahrbuch*, jrg. 12-13, 1975, pp. 82-109.
6. <https://www.crwflags.com/fotw/flags/de-rh797.html>
7. https://en.wikipedia.org/wiki/Cisrhenian_Republic
8. <https://www.crwflags.com/fotw/flags/de-nw.html>
9. "Nordrhein-Westfalen", *Wappen und Flaggen der Bundesrepublik Deutschland und ihrer Länder*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 1994.

Een eigenzinnige, lastige, vlaggenkundige autoriteit

Met het overlijden op 3 juni van Willem van Ham heeft de Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde niet alleen één van haar oprichters verloren. Ook een vlaggenkundige autoriteit is aan de vereniging verloren. Erelid Willem Adriaan van Ham is 83 jaar geworden.

Willem van Ham had nog plannen genoeg die hij wilde uitwerken. Eentje daarvan was de historie van de vlag en het wapen van Kroatië. Daarin staan namelijk, net als in de vlag van Noord-Brabant, rode en witte blokken. Hij wilde tot op de bodem uitzoeken wat de relatie tussen Brabant en Kroatië was. “Waarschijnlijk geen, maar ik wil het toch weten”, vertrouwde hij me toe tijdens een van de laatste lange telefoongesprekken die we voerden. Later meldde hij me: “Ik zit een beetje vast met Kroatië. Enerzijds bezit ik nu de noodzakelijke basiskennis, anderzijds zijn er wel vragen die wat dieper gaan. Het lijkt onbeleefd die nu te stellen. Maar ik verzin wel wat. Overigens ben ik vandaag ook niet zo erg fit.” Willem sukkelde al langer met zijn gezondheid.

Niet alleen in *Vlag!* van de Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde (NVVV) en diens voorganger (*Vlaggentijdschrift*) *Vexilla Nostra* schreef Van Ham over vlaggen. Ook regionale historische verenigingen konden

vlaggenkundige bijdragen van hem verwachten. Ze waren heel gedegen, nauwkeurig en vol met voetnoten, want Willem stond erop dat beweringen nagetrokken konden worden: “Je moet altijd terug naar de bron”. Hij was daarin niet alleen eigenzinnig, maar ook lastig.

De Brabantse vlag was Willems grootste vlaggenkundige liefde. Hij schreef er in 2003 een boek over, waarin hij tot de slotconclusie kwam dat Noord-Brabant zijn blokkenvlag heeft gestolen van het Brabant dat nu in België ligt. “De Belgen zouden kunnen zeggen: ‘Hier met die vlag’,” waarschuwde hij destijds de Brabantse Commissaris der Koningin.

De in Fijnaart geboren Van Ham werd op zijn 17de klerk-typist op het gemeentehuis van Steenbergen. In het archief daar werd zijn interesse voor geschiedenis gewekt. Van zijn werkgever kon hij naar de archiefschool. In 1965 kreeg hij een aanstelling bij het gemeentearchief van Bergen op Zoom. Daar bleef hij tot zijn vut in 1994. Hij was doorgroeid tot gemeentearchivaris. In 2000 promoveerde hij aan de universiteit in Nijmegen op het proefschrift *Macht en gezag in het Markiezaat*. Het Markiezaat is de historische regio rond Bergen op Zoom in West-Brabant. De historie ervan kende hij op zijn duimpje.

Op zijn 70ste werd Willem van Ham benoemd tot ridder in de Orde van Oranje-Nassau. In 2018 werd hem het erelidmaatschap van de NVVV gegeven.

Zijn interesse voor vlaggen ontstond al in zijn tienerjaren. In 1965 nam Van Ham in Muiderberg deel aan het allereerste internationale vlaggencongres. Hij hield er zaterdag 4 september om 10 uur ‘s avonds een lezing – in het Duits – over de Brabantse kleuren en vlaggen.

Een half jaar later, op 19 maart 1966, was Van Ham in Haarlem aanwezig bij de oprichtingsvergadering van de NVVV. In de beginjaren had hij een haat-liefdeverhouding met de vereniging. Het onderlinge gebakkelei en gekibbel stond hem niet aan. Hij vertrok uit de club. In 1986 kwam hij terug, toen hij bezig was aan zijn boek *Wapens en vlaggen van Noord-Brabant*.

Zijn herintrede bij de NVVV maakte hem vlaggenkundig actiever. Soms heel actief, dan weer waren er periodes dat hij zich weer op de Markiezaat concentreerde. Hij probeerde alle Vlaggendagen te bezoeken, altijd vergezeld door zijn vriend Han Bos. Zijn vlaggenkundige activiteiten legde hij voornamelijk vast in historische onderzoeken. Een van zijn specialiteiten was het analyseren van oude schilderijen met vlagvoerende schepen erop. Daarop zou volgens hem het geheim opgesloten zitten over ontstaan en ontwikkeling van de Nederlandse vlag.

In de Koninklijke Bibliotheek in Brussel vond hij het manuscript *De Gorter* van rond 1600, met – in kleur – vaandels en standaarden uit de Opstand, waar hij in september 1978 een heel nummer van *De Nederlandsche Leeuw* over vulde. Er was heel veel oranje-wit-blauw in te zien, maar ook rood-wit-blauw.

Willem van Ham wilde meewerken aan een boek over de Nederlandse vlag. Hij wilde daarin de periode van de Republiek, van vóór 1795 voor zijn rekening nemen. “Ik ben tot de conclusie gekomen dat het rood-wit-blauw geen doorontwikkeling is van het oranje, wit en blauw. We hebben te maken met twee verschillende vlaggen.”

De tijd om dit uit te werken, heeft Willem niet gekregen.

Jos Poels

Willem van Ham in 2012 op de Grote Markt van zijn woonplaats Bergen op Zoom. FOTO THEUN OKKERSE

Wapen- en vlaggenkunde historisch gezien

Willem van Ham beschouwde vlaggen en wapens als twee afzonderlijke disciplines. Ze hebben wel raakvlakken, maar dienen gelijkwaardig te worden behandeld. In 1991 schreef hij daarover in *De Brabantse Leeuw* het betoog ‘Wapen- en vlaggenkunde historisch gezien’. Met toestemming van het *Brabants Erfgoed* in Den Bosch en Han Bos wordt het verhaal hier in *Vlag!* herplaatst als eerbetoon aan Willem van Ham.

De tijd heeft sommige gegevens in het verhaal achterhaald. Maar het betoog zelf wordt daardoor niet minder lezenswaardig. Zorgvuldig en gestaafd met bewijzen, schetst Van Ham de positie van wapen- en vlaggenkunde, en hoe zij zich verhouden als gelijkwaardige wetenschappen.

Meermalen is door wapenkundigen een oordeel uitgesproken over vlaggen of over ontwerpen voor vlaggen. Uit dat oordeel blijkt vaak het bestaan van een aantal misvattingen. Enige veel voorkomende vergissingen zijn: 1) de vlaggen zouden jonger zijn dan de wapens; 2) de vlaggen kleuren zouden zijn (of dienden te zijn) ontleend aan de wapenkleuren; 3) de vlaggen zouden (derhalve) onderworpen zijn aan de heraldische regels.

Door WILLEM VAN HAM

De misvattingen zijn vaak een gevolg van het feit dat de bestaande literatuur alleen onder in vlaggenkunde geïnteresseerden bekend is; daaronder zijn weinig heraldici en genealogen...¹ Toch is deze informatie ook in ons land gemakkelijk te verkrijgen. Het tamelijk bekende standaardwerk van dr W. Smith² en het tijdschrift *Vexilla Nostra*³ bevatten de basis-informatie die iedereen nodig heeft alvorens hij met enige verantwoording over vlaggen kan spreken of schrijven.⁴

Er wordt zelfs beweerd dat de eerste vlaggen uit de tijd van de Amerikaanse en Franse revoluties (1786-1789) zouden dateren. Dat zou meteen aantonen, dat vlaggen als 'moderne' zaken nauwelijks aandacht verdienen van wapenkundigen, die zich met wapens uit een veel verder verleden bezig houden. Nationale vlaggen in de moderne betekenis komen weliswaar pas sinds ca. 1780 voor, maar scheepsvlaggen als teken van de staat, onder wiens bescherming de schepen behoren, bestonden toch veel eerder. De genoemde misvatting berust dus op een onjuiste toepassing van historische feiten.

Uit het navolgende overzicht moge blijken dat de voorlopers van de moderne vlaggen in de vorm van scheepsvlaggen sinds de twaalfde eeuw bestonden, dus ongeveer tezelfder tijd in gebruik kwamen als op het slagveld de wapenschilden voor de ridders. In dit artikel worden enige aspecten van de problematiek, samenhangend met genoemde misvattingen, behandeld. Daarbij zullen voornamelijk de vlaggen van Europese landen als voorbeeld dienst doen.

Oorsprong van wapens en vlaggen

Heraldiek en banistiek beroepen zich op oude veldtekens als voorlopers van de latere wapens en vlaggen. In het jaar 2000 voor Christus schijnen in China reeds vlaggen te hebben bestaan.⁵ Sommige vlaggenkundigen ontlelen hieraan de opvatting, dat het voorkomen van deze veldtekens op zo'n vroeg tijdstip er een sterke aanwijzing voor vormt, dat vlaggen van oudere datum zijn dan de tekens op wapenschilden. China heeft echter met zijn totaal andere culturele achtergrond onvoldoende aansluiting bij de historische vlaggenkunde van West-Europa. Toch is de laatste uiteindelijk toonaangevend geworden voor de rest van de wereld. Indien er verband tussen vlaggen of vaandels uit Europa en het Verre Oosten is geweest, dan zal dit eerder tijdens de kruistochten door het contact met de landen van de islam zijn ontstaan.

In zijn in 1971 gepubliceerde eminente studie behandelde wijlen dr H. Horstmann de kentekens, die door Europese schippers in de middeleeuwen gevoerd werden en waarvan

Afb. 1. Wapen van de koning van Denemarken. Achter het helmteken de Danebrog (later vlag van Denemarken). Tekening naar het handschrift van de heraut van Gelre in het boek van Horstmann (zie voetnoot 6).

Afb. 2. Zegel van de stad Damme in Vlaanderen, 1309. Uit H. Ewe, Schiffe auf Siegeln (Rostock, 1972) 116, no 29.

Afb. 3. Het Bourgondische kruis. Uit Cl. Pardin, Les devises heroïques (Antwerpen, 1567).

Afb. 4. Links (4a) het wapen van Antoon van Bourgondië, hertog van Brabant. Rechts (4b) het wapen van Philips de Goede, hertog van Bourgondië en Brabant. (Tekeningen van dr. P. van Mansfeld).

het gebruik de voor- en vroege geschiedenis van de vlaggen vormt.⁶ De twaalfde eeuwse schippers voerden sinds lang in de top van de mast een kruis, toen zij in het midden van die eeuw een wimpel daaraan toevoegden. De vorm van die wimpel was van de zogenaamde ‘gonfanons’ afgeleid, die bij veldtochten en ceremonieel door de heersers persoonlijk gevoerd werden. In Duitsland, Frankrijk en Denemarken waren deze rood, in Engeland wit enz. Door de uitbreiding van het gebied dat door de scheepvaart werd bezocht, nam het onderlinge verkeer toe en werden deze wimpels als onderscheidingsteken spoedig ontoereikend: men kreeg er behoefte aan herkomst en beschermer van de schepen duidelijkker aan te geven.⁷

Sinds het tweede kwart van de twaalfde eeuw was ondertussen op het Westeuropese vasteland de heraldiek ontstaan. De kleuren en figuren, als kentekenen door de individuele ridders op de wapenschilden gevoerd, werden geleidelijk erfelijk en blijvend. Rechthoekige banieren werden eerst op het dek geplaatst, maar namen nadien ook de plaats van de gonfanons in. De banieren waren uitgevoerd in de kleuren van de wapenschilden. Meestal beeldde men er ook wapenfiguren op af. Sinds de tweede helft van de dertiende eeuw kwam dit soort vlaggen aan boord van schepen voor.⁸ Naast herkenning bracht de vlag ook de bescherming door de vorsten in beeld. Vandaar dat banieren van vorsten en heersers al vroeg als scheepsvlaggen werden gebruikt. De keizer van het Heilige Roomse Rijk ‘van de Duitse Natie’ voerde sinds 1237-1238 een geel vaandel, waarop de zwarte rijksadelaar. Dit komt sinds 1242-1248 ook als scheepsvlag voor.⁹ Een vroeg voorbeeld uit de Nederlanden vormt de banier van de graaf van Vlaanderen, die in 1250 reeds te land werd gevoerd en bij een verdrag met de koning van Engeland in 1297 ook als scheepvlag erkend werd.¹⁰

Hetzelfde was het geval bij de koningen van Castilië en Leon. Die voerden een gevierendeelde banier, die vermoedelijk reeds voor 1252 (echter pas bewijsbaar sinds 1284) als scheepsvlag in gebruik werd genomen.¹¹ De banier van de koningen van Engeland en Frankrijk vinden we aan het einde van de dertiende eeuw als vlag op zee.¹²

Engeland laat echter spoedig een ontwikkeling in een andere richting zien. Het voetvolk in het Engelse leger, dat oorspronkelijk aan zijn lansen effen witte wimpels had gevoerd, plaatste er in 1277 het rode kruis van Sint Joris op. Nog tussen 1284 en 1290 werd de wimpel (vlag) ook op zee gebruikt en deze verdrong vervolgens de vlag volgens het koninklijke

wapen. Het gebruik daarvan werd tot de koninklijke schepen beperkt.¹³ De Engelse vlag was niet ontleend aan een wapen, maar aan de banier, die aan de landspatroon Sint Joris werd toegeschreven.

Een ander duidelijk voorbeeld vormt de Deense vlag, bekend als de *Danebrog*. Oorspronkelijk voerden de Deense schepen een rode gonfanon, in de loop van de veertiende eeuw een vlag volgens het koninklijke wapen. Na 1350 komt dan een rode wimpel of banier met een wit kruis voor, waaruit zich de thans alombekende vlag heeft ontwikkeld (afb. 1).¹⁴ De Engelse en de Deense vlaggen zijn voorbeelden van vlaggen zonder heraldische herkomst.

Naast de vorsten gingen ook de steden banier en vlag voeren. Uit meerdere voorbeelden noemen wij hier de Italiaanse stadsstaat Genua. De schippers uit die stad voerden in 1218 een vlag, waarop een kruis. De kleur van dat embleem bleek in 1242 rood op een wit doek te zijn. Ook hier kwam de vlag van Sint Joris voor, in dit geval de stadspatroon van Genua. Andere vlaggen kwamen verspreid langs de Middellandse en de Noordzeekust voor: Pisa en Venetië (Italië); Marseille (Frankrijk); Damme (Vlaanderen) (afb. 2) en Lübeck (Duitsland).¹⁵ Andere Hanzesteden plaatsten eerder gevoerde kentekens van de stad op hun rode gonfanon. Omdat die tekens of emblemen doorgaans in wit werden afgebeeld, kon de misvatting ontstaan dat er een Hanzevlag of zogenaamde Hanzekleuren zouden zijn geweest.¹⁶

Uit de genoemde voorbeelden van Damme en Lübeck blijkt (evenals in andere gevallen), dat nadien van deze vlaggen de kleuren voor de wapens van deze steden werden afgeleid. Dus het omgekeerde van de bewering dat vlaggen zouden zijn ontleend aan de wapens blijkt het geval te zijn geweest.

Resumerend kan worden gesteld dat de dertiende eeuw een evolutie weergeeft, waarin de wapens van een heerser (keizer, koning, landsheer) enerzijds, maar anderzijds eigen kleuren en tekens van steden het uiterlijk van de vlaggen bepalen.

Verdere evolutie

Te land bleven tot in de vijftiende eeuw de heraldische kentekens domineren. Toen deze minder tot de mens gingen spreken en ontwikkelingen op militair gebied nieuwe eisen gingen stellen, kwam er een nieuwe mode op. Op legervaaandels, gebouwen en dergelijke plaatste men als kentekenen van heerschappij, eigendom of bevelhebberschap deviezen of emblemen.

Deviezen bestonden uit een zinspreuk of motto, vergezeld van een symbool. Deze vormden tesamen de weergave in beeld van de lijfspreuk van een bepaalde persoon. *Emblemen* in kunsthistorische zin bestaan uit een zinspreuk (*motto*) en een afbeelding (*piciura*), vergezeld van een verklarende tekst of (*epigram*). Er was een zekere samenhang tussen beide kunstuitingen. De deviezen kwamen in de veertiende eeuw, tijdens de Italiaanse Renaissance op; de emblemen iets later.

Sommige symbolen waren veel ouder dan de deviezen of emblemen, maar werden daar in opgenomen. Er waren ook recentelijk samengestelde kentekens. De moderne iconologie ziet een onverbreekbaar verband tussen de afbeeldingen, de zinspreuken en hun verklaringen.¹⁷ Hier is de term embleem gebruikt voor de tekens die op vaandels, vlaggen en dergelijke geplaatst werden. Op vaandels kwamen de spreuken soms voor, op vlaggen meestal niet.

Een bekend voorbeeld vormt het kruis van Bourgondië (afb. 3). Dit was in oorsprong een religieus embleem (attribuut van Sint Andreas), maar kreeg als symbool van het Bourgondische huis een specifieke vorm (twee schuingekruiste takken waarvan de twijgen zijn afgeknot) en werd sinds de zestiende eeuw doorgaans in rood afgebeeld. Soms noemt men dit kruis zelfs ‘het wapen van Bourgondië’, wat uiteraard onjuist is.

Het wapen van Bourgondië werd gevormd door schuine balken van azuur (blauw) en goud binnen een schildzoom van keel (rood). Dit wapen wordt ook wel ‘Oud-Bourgondië’ genoemd. Toen in 1363-1364 Filips de Stoute, prins van Frankrijk (1342-1404), met Bourgondië werd beleend, vierendeelde hij zijn wapen met dat van Valois (azuur, bezaaid met gouden lelies binnen een van keel en zilver geblokte schildzoom). Dit kwartier noemde men sindsdien ook ‘Nieuw-Bourgondië’.

Zijn zoon Antoon van Bourgondië (1384-1415) plaatste na zijn belening met Brabant en Limburg in 1404/1406 in het eerste en derde kwartier Nieuw-Bourgondië en in het tweede en derde de leeuwen van Brabant c.q. Limburg. Na het uitsterven van de Brabantse tak van het huis van Bourgondië in 1430 kwam de erfenis aan zijn neef Filips de Goede (1396-1467) uit de Vlaamse tak, die de genoemde kwartieren opnieuw rangschikte. Diens vader Jan zonder Vrees (1371-1419) had aan het wapen van Filips de Stoute als hartschild Vlaanderen toegevoegd (afb. 4).¹⁸

In geen van de Bourgondische wapens komt het schuinkruis voor; wel maakte het vaak deel uit van versieringen rond het schild bij uitgebreidere wapenafbeeldingen.

Het huis van Bourgondië, in 1482 door erfenis overgegaan in dat van

Habsburg, bleef tot de verbeelding spreken. Het rode takkenkruis op een (meestal) witte vlag werd het kenteken voor de herkomst van schepen uit de landen die met dit huis verbonden waren: de Nederlanden, Spanje en delen van Duitsland (afb. 5). De Bourgondische vlag bleef bestaan in de overgangstijd naar de zeventiende en achttiende eeuw; in Spanje komt het kruis nog in deze eeuw op vaandels en vlaggen voor.¹⁹

Tijdens de Opstand van de Nederlanden (1568-1648) werd tegenover het takkenkruis de driekleur gesteld in de livrekleuren van de prins van Oranje, aanvoerder van de revolutie: oranje, wit en blauw. De kleuren werden sinds 1572 (of kort daarna) een algemeen teken van de opstand, zowel op legervaaandels en uniformen als op de scheepsvlaggen.²⁰ Zij komen echter niet voor in het wapen van de prins. Vanaf circa 1630 gingen men in plaats van oranje ook ter zee de bovenste baan overwegend rood kleuren.²¹

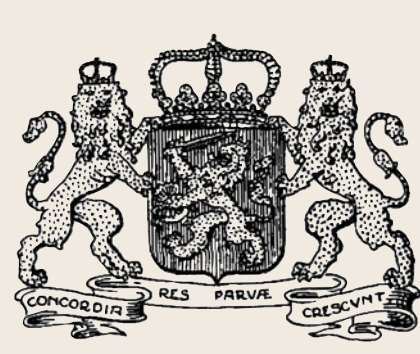
Sinds de vorming van het koninkrijk der Nederlanden in 1814-1815 is rood-wit-blauw de nationale en staatsvlag, al bleven pleidooien tot herstel van oranje-wit-blauw niet achterwege.²² In het wapen van H.M. de Koningin, tevens wapen van het koninkrijk der Nederlanden, vastgesteld in 1815, gewijzigd in 1907, zijn het wapen van de vroegere republiek der Verenigde Nederlanden en van het graafschap Nassau als het ware versmolten (afb. 6b). Het eerstgenoemde was van keel, waarin een leeuw van goud, gekroond met een bladerenkroon van hetzelfde, houdende in de rechtervoorklauw een opgestoken zwaard van zilver en in de linker een bundel van zeven zilveren pijlen (afb. 6a).²³ Het wapen van Nassau is van azuur, waarin een gouden leeuw, getongd en genageld van keel; het veld bezaaid met gouden blokjes. Van de kleurstelling rood-wit-blauw is in geen van beide wapens sprake (afb. 6c).²⁴

De Nederlanden vonden ter zee een bondgenoot tegen Spanje: Engeland. De gezamenlijke strijd leidde in beide landen tot een sterke ontwikkeling van de oorlogsvloot. De vereniging van Engeland en Schotland onder één kroon vormde in 1606 aanleiding tot de invoering van een unievlag, die de kruisen van Engeland en Schotland verenigde.²⁵ Deze vlag werd een wereldwijd bekend voorbeeld van de samenvoeging van twee (later drie) symbolen, die niet van heraldische oorsprong waren.²⁶ De Britse voorbeelden kregen navolging in Frankrijk (1643-1661), terwijl Rusland in de jaren 1699-1709 zowel aan het Britse als aan het Nederlandse vlaggengebruik een en ander ontleende.²⁷

In gepubliceerde vlaggendocumentaties uit de zeventiende en achttiende eeuw worden naast de reeds in de middeleeuwen bestaande voor

Afb. 5. Bourgondische witte vlag. Naar S. de Vries, *De Doorluchtige Weereld, dl III* (Amsterdam, 1700) no 5.

Afb. 6a (linksboven): wapen van de republiek der Verenigde Nederlanden. Uit de brochure van C. Pama (zie voetnoot 11).

Afb. 6b (rechtsboven): Stamwapen van Nassau. Uit T. van der Laars, *Wapens, vlaggen en zegels van Nederland* (Amsterdam, 1913) 94, fig. 256.

Afb. 6c (onder): Wapen van het koninkrijk der Nederlanden sinds de herziening van 1906.

sommige landen meer vlaggen weergegeven.²⁸

Het uiterlijk van die vlaggen blijkt sterk veranderd. De vierkante baniervlag is geheel verdrongen door de rechthoekige scheepsvlag. Behalve vlaggen, ontleend aan wapens (een gering percentage) zijn er met kleuren en emblemen die in de wapens van de landen en steden niet voorkomen. Mengvormen zijn eveneens bekend (een wapen of wapenfiguur op een geheel of ten dele anders gekleurde vlag).

Tegen het einde van de achttiende eeuw komt er een definitieve doorbraak naar het moderne vlaggengebruik op gang. De heersers van Spanje en Oostenrijk schreven in 1785 c.q. 1786 het gebruik van vlaggen in de wapenkleuren van hun voornaamste bezittingen voor, terwijl de inwoners van de Zuidelijke Nederlanden (het huidige België) nog tot 1787 bleven vasthouden aan een oudere Spaanse vlagvorm (rood-wit-geel, met op de witte baan een purperen Bourgondisch kruis).²⁹ De Franse revolutie bracht een nieuwe wending: de verdeling van de vlag van de nieuwe republiek in drie verticale banen werd overgenomen door Italië, België, Ierland en Roemenië.³⁰ Ook de vlaggen van Duitsland en Hongarije, hoewel in horizontale banen aangebracht en aan wapenkleuren ontleend, schijnen door het Franse voorbeeld te zijn geïnspireerd.³¹

Niet alle staten grenzen aan de zee en daarom waren vlaggen in strik-te betekenis lange tijd onbekend in landen die niet aan de kust lagen. Daar waren slechts de veldtekens, gevoerd door de landstrijdkrachten, van belang. De gonfanons en de heraldische banieren werden ca. 1500 opgevolgd door het veel grotere vaandel, dat vaak rechthoekig of vierkant was. Hierboven is reeds vermeld, dat behalve wapens daarop vaak emblemen en spreuken voorkwamen. Anders dan ter zee, waar herkenbaarheid van groot belang was, kon men vaandels van ingewikkelde voorstellingen voorzien. Te land gebruikte men ook wimpels die aan de lansen, vaak kornetten genoemd, werden bevestigd en sjerpen, gedragen om de schouders van de soldaten. Al deze zaken moesten voldoen aan de behoefte aan een snelle identificatie.

In de achttiende eeuw komt het gebruik op ook aan landgewesten vlaggen met de kleuren in banen toe te kennen. Die kleuren werden meestal ontleend aan de wapens of de emblemen die al lang in gebruik waren. Een uniforme volgorde van kleuren bleef echter achterwege.

Moderne nationale vlaggen in Europa

Bij een analyse van de vlaggen in Europa wordt hierna uitgegaan van de in oktober 1990 bestaande situatie. Door politieke ontwikkelingen in Centraal-Europa en de Sovjet-Unie is een tijd van veranderingen ingeleid, die ook voor de daar gebruikte vlaggen gevolgen heeft of zal hebben.

Er zijn in Europa thans tweeëndertig onafhankelijke staten.³² Vijftien van de vierentwintig nationale vlaggen met banen vertonen alleen kleuren; op tien van deze vlaggen zijn emblemen geplaatst. Reeds is gewezen op de invloed van de vlaggen van Nederland (horizontale banen) en Frankrijk (vertikale banen). Van de vlaggen met banen hebben er (vermoedelijk) veertien hun kleuren ontleend aan wapenschilden. De vlaggen van Luxemburg, Monaco, Oostenrijk, Polen en San Marino voldoen geheel aan deze definitie. De vlaggen van Andorra, Roemenië, Spanje en Tsjecho-Slowakije zijn ontleend aan een of meer kwartieren van de door deze staten gevoerde wapens.

De kleuren van de Griekse vlag schijnen terug te gaan op het wapen van het eerste (Beierse) koningshuis dat daar regeerde. Daarover bestaan ook andersluidende meningen.

De Belgische vlag ontleent zijn kleuren vermoedelijk wel aan die van het Brabantse wapen (het wapen van het hertogdom). Dit is van sabel (zwart) met een gouden leeuw, getongd en genageld van keel (rood). Bij de keuze voor deze kleuren speelden tradities uit de zogenaamde Brabantse revolutie (1787-1790) een rol. Vaandels en cocarden werden in deze drie kleuren uitgevoerd. Een eigenlijke ‘nationale vlag’ kwam nog niet voor. Het rood schijnt daarbij eerder te zijn beschouwd als een toevoeging aan het zwart en geel, om daarmee de band te benadrukken met de overige gewesten, die ook in opstand kwamen. In de wapens van sommige van die gewesten (Henegouwen en Limburg bijvoorbeeld) domineerde het rood en niet het zwart, zoals in het Brabantse wapen. Vlaggen met de banen zwart-geel-rood zijn eerst tijdens de tweede opstand, in 1830-1831, in zwang gekomen.³³

Ook de Duitse vlag kan van het oude rijkswapen, -goud met een adelaar van sabel (zwart)-, zijn afgeleid, maar volgens een andere overlevering zouden de kleuren ontleend zijn aan uniformen regimentskleuren uit het begin van de negentiende eeuw, toen de Duitsers zich verzetten tegen de Franse overheersing.³⁴

De kleuren van aegen vlaggen zijn niet ontleend aan wapens.³⁵ De kleuren van Bulgarije en Joego-Slavië gaan terug op de vroegere Russische (of Pan-Slavische) kleuren.³⁶

Van de zes nationale vlaggen met kruizen heeft alleen de Zweedse zijn kleuren aan het koninklijke wapen ontleend. De IJslandse en Noorse vormen varianten van de Deense vlag, die zoals hierboven vermeld geheel afzonderlijk naast het koningswapen ontstond. Finland voert een vlag die geheel afwijkt van het staatswapen, dat in hoofdzaak bestaat uit een gouden leeuw op een rood schild. De Griekse vlag, met blauwe en

witte banen, heeft een bovenhoek (kanton) met daarin een kruis. Ontlening aan de indeling van de vlag van de Verenigde Staten van Noord-Amerika lijkt voor de hand te liggen.³⁷ De Britse vlag is reeds in de vorige paragrafen ter sprake gekomen.

De drie vlaggen met emblemen op een effen doek nemen een aparte plaats in. De vlag van Albanië wordt genoemd als die van de vijftiende-eeuwse nationale held Skanderbeg. De Zwitserse is vrij jong (1848). Het witte, vrijstaande kruis, het veel oudere embleem van de Zwitserse eedverbonden, is toen geplaatst op rood, de wapenkleur van het ‘oerkanton’ Schwyz, waaraan het land ook zijn naam ontleent. De Sovjet-Unie plaatste het alombekende embleem van de hamer en sikkel in goud op de reeds eerder bekende rode vlag van de socialistische revolutie.³⁸

Resumerend kunnen we constateren, dat van de drieënderig Europese vlaggen er zestien zijn ontleend aan heraldische wapens, hoewel sommige ontleningen niet geheel duidelijk zijn (Duitsland en België). Zeventien vlaggen ontstonden onafhankelijk van heraldische invloeden.

Conclusie

Als kentekens ter zee ontwikkelden zich de vlaggen oorspronkelijk naast de heraldische wapens te land. Van een afleiding van de vlaggen uit de heraldiek was oorspronkelijk geen sprake. Wel kwamen al spoedig aan de banieren ontleende vlaggen in gebruik als teken van de bescherming van een vorst of heerser.

Door de ontwikkeling van de oorlogsvloot ontstond een vlaggengebruik dat geheel van de situatie te land afweek. Het had vanzelfsprekend weinig met de heraldische wapens te maken. Pas tegen het einde van de achttiende eeuw bepaalden enige vorsten dat de kleuren van de wapens van hun voornaamste bezittingen ook voor de vlaggen moeten gelden.

De geschiedenis van het vlaggengebruik laat een wisselwerking zien van afzonderlijk in gebruik gekomen vlaggen en van vlaggen, waarvan de kleuren aan heraldische wapens zijn ontleend. Vormen en kleuren van buiten de wapenkunde spelen in de vlaggenkunde een belangrijke rol. Vlaggenkunde in historische perspectief volgt logischerwijze de evolutie van het krijgswezen te land en ter zee. Aan de eisen die de optiek stelde moesten ook de vlaggen voldoen. Daarbij stoorde men zich niet aan heraldische ‘wetten’.

Het is derhalve onjuist zich bij het beoordelen van vlaggen uitsluitend te laten leiden door aan de heraldiek ontleende regels en normen, hoe eerbiedwaardig deze ook mogen zijn en hoe begrijpelijk in de kontekst van een vroeger verleden. Welke ontwikkelingen de Brabantse vlaggen gekend hebben zal in een volgende bijdrage aan de orde komen. □

1) Zie *De Brabantse Leeuw*, XXXIX (1990) 27-32. Voor dat artikel is als enige documentatie over vlaggen een verouderd boekje uit 1968 gebruikt. Zie ook mijn reactie in dit tijdschrift, zelfde jaargang, 106, 107.

2) W. Smith, *Spectrum Vlaggenboek* (Utrecht-Antwerpen, 1976).
3) Uitgave van de Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde.
4) Ik beperk mij in dit artikel zoveel mogelijk tot aanhalingen uit dit werk, omdat het voor de meeste lezers gemakkelijk is te vinden. Nadien verschenen in het Nederlandse taalgebied nog: C.F. Pedersen (bew. K.L. Sierksma), *Mussault's lexicon van vlaggen en wapens* (Bussum-Antwerpen, 1980), en Jos Poels, *Prisma Vlaggenboek* (Utrecht, 1990). Het standaardwerk van Smith verdient echter voor wetenschappelijk gebruik (nog) de voorkeur.
5) Smith, *Vlaggenboek*, 34-41.
6) H. Horstmann, *Vor- und Frühgeschichte des europäischen Flaggenwesens* (Bremen, 1971).
7) Horstmann, *Vor- und Frühgeschichte*, 78-79.
8) Men verwarre niet de *gonfanons* met de *gonfalons* of *gonfaloni*, thans nog in Italië door de gemeentebesturen gebruikte kentekens in de vorm van wat wij in het Nederlandse taalgebied kerkvaandels noemen. Op deze gonfaloni komen het wapen en de naam van de gemeente voor. Historische gonfaloni waren vaak de vroegste vormen van de Italiaanse stadsvlaggen. Smith, *Vlaggenboek*, 45, 46; Horstmann, *Vor- und Frühgeschichte*, 95, 96.
9) Smith, *Vlaggenboek*, 114-123; Horstmann, *Vor- und Frühgeschichte*, 112-114.
10) Smith, *Vlaggenboek*, 45, 46; Horstmann, *Vor- und Frühgeachichte*, 74, 98.
11) Smith, *Vlaggenboek*, 124, 125.
12) Smith, *Vlaggenboek*, 50, 130-139; Horstmann, *Vor- und Frühgeschichte*, 95, 109-114.
13) Smith, *Vlaggenboek*, 180-189; Horstmann, *Vor- und Frühgeschichte*, 155-157.
14) Smith, *Vlaggenboek*, 180-189; Horstmann, *Vor- und Frühgeschichte*, 157-158.
15) Smith, *Vlaggenboek*, 50, 64, 65, 115, 130-139, 141-143; Horstmann, *Vor- und Frühgeschichte*, 118-124, 127-131, 150-154.
16) Smith, *Vlaggenboek*, 115; Horstmann, *Vor- und Frühgeschichte*, 150-154.
17) R. van Straten, *Inleiding in de iconografie* (Muidenberg, 1987). Zie vooral blz. 38-42.
18) F. J. van Ettro, "De Bourgondiërs waren zuinig met leeuwen", *De Nederlandsche Leeuw*, XCIV (1979) 147-155; idem, "Franse lilies in de Bourgondische Nederlanden", *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie*, XXIV (1980) 231-259; idem, *De Bourgondische oorsprong van enige provinciewapens in Nederland en België* (Eindhoven, 1983).
19) Smith, *Vlaggenboek*, 124-129; Wilson, *Flags at sea* (Londen, 1986), 53-56. Een samenvattend artikel door de schrijver dezes is in voorbereiding. Zie ook W.A. van Ham, "The cross of Burgundy; a symbol through five ages", in: *Recueil, congrès mondial de vexillologie VI aux Pays Bas* (Muidenberg, 1975) 87-98; vert.: "Het Bourgondische Kruis een eeuwenoud symbool", in: *De nieuwe start van een schuttersgilde*. (Bergen op Zoom, [1986]) 37-56.
20) W.A. van Ham, "De symbolen uit de Opstand in de Nederlanden", *De Nederlandsche Leeuw*, XCV (1978) 263-306.
21) C. de Waard, *De Nederlandsche Vlag* (Groningen, 1900) vooral 80-90.
22) H.A. Treu, *De Nederlandse vlag en de Nederlandse koninklijke vlaggen* [s-Gravenhage, 1971, overdruk uit Nasprongen en studiën op het gebied van de krijgsgeschiedenis der Koninklijke Landmacht jg. 63 en 64].
23) In het tegenwoordige koninklijke wapen heeft het zwaard een gevest van goud. De pijlen zijn van zilver met gouden punten.
24) C. Pama, *Het wapen der Nederlanden* (s-Gravenhage, 1942), enigszins verouderd); E. Leemans-Prins, "Les origines des armoiries royales et de Pétat des Pays-Bas", in: *Recueil du septième congrès international des sciences généalogiques et héraldiques* (s-Gravenhage, 1964) 117-126. Het koninklijk wapen is in 1980 opnieuw vastgesteld.
25) Smith, *Vlaggenboek*, 180-189; T. Wilson, *Flags* (Londen, 1986) 10.
26) Smith, *Vlaggenboek*, 180-189; Wilson, *Flags*, 21, afb. 16.
27) Smith, *Vlaggenboek*, 130-139, 174-179; Wilson, *Flags*, 60-64.
28) K.L. Sierksma, *Flags of the world* (editie van een zeventiende-eeuws handschrift; Amsterdam, 1966) 138 vlaggen; C. Danckerts, *Table des Pavillons, qui l'on arbore / Nieuwe Tafel van al de Zeevaarende vlaggen des Weerelts* (Amsterdam, 1700; herdruk Amsterdam ca. 1965), 139 vlaggen; K.L. Sierksma, *Flaggeboek* Hesman (Leeuwarden, 1975) 163 vlaggen.
29) R. Harmignies, "Les pavillons des Pays-Bas autrichiennes", *Le Parchemin*, V (1958) 17-21.
30) Smith, *Vlaggenboek*, 135-140, 143-147, 214, 231, 244, 277.
31) Smith, *Vlaggenboek*, 116-123, 227, 255.
32) Niet meegeteld zijn de semi-onafhankelijke Britse gebieden Gibraltar, Guernsey, Man en Jersey. Cyprus en Turkije zijn als Aziatisch beschouwd.
33) L. Deurlo, "De kleuren en symbolen van de Brabantse omwenteling", in: H. Bots e.a. [red.], *De droom van de revolutie* (Amsterdam, 1988) 93-97.
34) Smith, *Vlaggenboek*, 114-123.
35) Bulgarije, Frankrijk, Ierland, Italië, Liechtenstein, Nederland, Portugal, Vaticaanstad en Joegoslavië.
36) Smith, *Vlaggenboek*, 174-177, 218, 245, 274. De Slowaken voeren thans weer een vlag in de Slavische kleuren (wit-blauw-rood). De Tjechische vlag heeft dezelfde kleuren, doch deze is kennelijk samengesteld uit de wapenkleuren van Bohemen (rood en zilver) en van Moravië (een rood en zilver geschaakte adelaar in een blauw veld).
37) Smith, *Vlaggenboek*, 243, 269, 284-285.
38) Smith, *Vlaggenboek*, 176-179, 240, 279, 282, 283.

Seinen van het NVvV-bestuur

Voor veel mensen zijn vlaggen een manier om zich te uiten, om over te brengen wat ze vinden, hoe ze zich voelen, waar ze bijhoren. We zien dat uiteraard op feestdagen, als hele straten rood-wit-blauw kleuren. We zien het echter ook in tijden van onzekerheid, zoals nu door corona. Veel mensen uiten zich door middel van vlaggen.

We kennen natuurlijk allemaal de zogenaamde coronavlag ("Met elkaar. Voor elkaar") die de Dokkumer Vlaggen centrale heeft uitgebracht. We kunnen lang discussiëren over de vormgeving van de vlag (hijzen of niet?), maar overal in Nederland hebben mensen deze vlag uitgehangen om uiting te geven aan een behoefte aan verbondenheid.

Om diezelfde reden hingen plaatsen als Heiloo en Heusden collectief de vlag uit aan het begin van de lockdown. Toen de vierdaagse van Nijmegen niet doorging hingen fervente wandelaars overal in Nederland de speciale groen met oranje vlag uit. In Leiden wordt het ontzet dit jaar beperkt gevierd, maar is wel een wedstrijd uitgeschreven welke straat het mooist in rood-wit is versierd. Laat de vlaggen wapperen!

Nederland is in dit alles overigens niet uniek. In het nieuwe nummer van Vlag! schrijft Jurg Blom, ons nieuwste redactielid, over coronavlaggen in verschillende landen. Op Twitter gaat een plaatje rond van een vlag in de vorm van een mondkapje. Onder de naam "Four flags 2020" hebben kunstenaars een serie vlaggen ontworpen die momenteel de wereld rond reizen. Corona raakt ons allemaal en dat zien we terug in het vlaggebruik.

Van 4-4 naar 10-10

Ook onze vereniging ondergaat de gevolgen van corona. Ik keek aan het begin van het jaar weer enorm uit naar onze Vlaggendag die stond gepland voor 4 april (4-4). Helaas moesten we deze uitstellen. Gelukkig zijn de omstandigheden sindsdien verbeterd. Als bestuur houden we de ontwikkelingen echter in de gaten en blijven we tijdens de Vlaggendag alert op de veiligheid van onze leden!

Als nieuwe datum is gekozen voor zaterdag 10 oktober (10-10). Het Nationaal Militair Museum heeft veel aandacht geschonken aan de

anderhalvemetermaatregelen en ons een grotere zaal toebedeeld. Zij kunnen ons dus niet alleen een boeiend programma bieden, maar ook een veilige omgeving. Fijn dat we daar alsnog terecht kunnen!

Groei

Ondertussen groeit de vereniging gestaag verder. We hebben de afgelopen maanden weer enkele nieuwe leden mogen verwelkomen. Is het vanwege het vlagvertoon in coronatijd? Komt het door dat vlaggen en de vereniging wat vaker in de media zijn de laatste tijd? Wat de reden ook is, ik heet hen van harte welkom en hoor graag hoe zij in contact zijn gekomen met de vereniging! Helaas is ons ook weer een lid ontvallen. Willem van Ham, icoon van de vlaggenkunde in Nederland en erelid van de vereniging, is begin juni overleden. In de media is uitgebreid aandacht geweest voor zijn actieve leven en zijn grote productie, ook op vlaggenkundig gebied. Met het overlijden van Willem verliest Nederland één van zijn grote vexillologen.

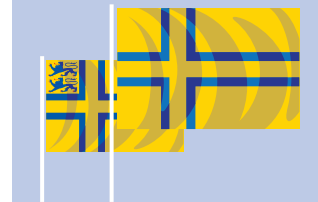
We moeten onze tijd nuttig gebruiken, ook als het leven moeizaam is. Dat is wat Willem ons meegeeft. Het is nu aan ons om de draad op te pakken en door te trekken. Daarom ben ik blij met dit prachtige nieuwe nummer van *Vlag!* En daarom hoop ik in Soesterberg zo veel mogelijk leden te ontmoeten, onder onze eigen vlag.

Tot de 10de!

Davied van Berlo,
voorzitter

Hijzen of niet ?

Onafhankelijk van elkaar geven in deze rubriek drie deskundigen hun mening over een vlag die hen door de redactie is voorgelegd. Dit moet leiden tot discussie over de criteria waaraan een 'goede' vlag zou moeten voldoen. In deze aflevering de nieuwe vlag van het Deens-Duitse grensgebied Zuid-Jutland / Sleeswijk.

Hoe meer vlaggen, hoe beter!

Jurg Blom student Religie en samenleving

In algemene zin kan men stellen dat elke vlag die geïntroduceerd wordt in Denemarken een verbetering vormt voor het bedroevende aantal officiële vlaggen van Deense gebieden en/of gemeenten. Slechts de vijf bestuurlijke regio's van Denemarken hebben sinds kort een officiële vlag, die qua voorkomen overigens meer weghebben van vlaggen van een bouwbedrijf dan van officiële vlaggen.

Waarom voelt een moderne staat als Denemarken, die enorm veel trots haalt uit 's werelds oudste nationale vlag, blijkbaar niet de behoefte om gemeenten te voorzien van een lokale vlag? De gevoelige politieke status van Zuid-Jutland kan hier zo maar eens de reden voor zijn.

De Duitsers lijken minder moeite te hebben met lokale/nationale vlaggen. De bestuurlijke indeling van de Bondsrepubliek zal hier ongetwijfeld mee te maken hebben. Echter kan ik me vanuit Duits oogpunt gezien voorstellen dat de wat karige representatie van Duitsland in de vlag een punt van kritiek is. De kleuren blauw en geel kunnen immers ook van het wapen van Sleeswijk afgeleid zijn.

Het mogelijke Deense argument dat de vlag een roep om onafhankelijkheid zichtbaar maakt of zelfs versterkt, kan bestreden worden met hetzelfde argument waarmee Denemarken in 1920 het (Deense deel van) de regio weer bij Denemarken inlijfde: de bevolking heeft zelfbeschikkingsrecht. Mocht het dus zo zijn dat de bewoners meer autonomie willen, is dat hun goed recht.

Onafhankelijk van het uiterlijk van de vlag – dat naar mijn mening en esthetisch gezien prima in orde is – zeg ik dus: hijzen die vlag!

Dubbelzinnige vlag

Theun Okkerse ontwerper

Qua ontwerp weet deze vlag zich veilig ingebed in een algemeen aanvaarde vorm van het kruis van de noordelijke landen. En met de kleurkeuze fleurt het met de landsgrens. Het combineren van het 'Duitse geel' in een 'Deense (Scandinavische) vorm is slim bedacht. Dat uitgerekend een Dienaar van het Woord deze vlag heeft bedacht, is opmerkelijk. De reformatie heeft door het standaardiseren van de landstalen de grenzen scherper getrokken dan ze al waren. De nuttige overgangstalen die deze grenzen ooit zacht maakten, hebben daarvoor terrein verloren.

Hoe het ook zij, de vlag benadrukt een historische band. Zoals in elk grensgebied zal een zekere dubbelzinnige houding een rol spelen ten opzichte van het land waartoe men behoort. Hier wonen Deense Duitsers en Duitse Denen samen.

Wat mij betreft is de vlag op nog een andere wijze ambigue. Omdat het kruis dezelfde kleur heeft als de vlag: is het niet uit te maken of het om een blauw omzoomd kruis gaat of om een geel kruis dat op een blauw kruis ligt. Dat het laatste volgens de ontwerper het geval is, neem ik hier voor kennisgeving aan. Het gaat het mij om het visuele raadsel, het raadselachtige, dat wat deze vlag voor mij boeiend maakt.

De vondst om de kleuren uit Duitsland te lenen en die te combineren met een uitgesproken noordelijk kruis is zoals gezegd goed bedacht; over de toevoeging van de leeuwen ben ik minder enthousiast, die lijkt mij overdreven. (Maar lelijk is het zeker niet.) Mogelijk maken de leeuwen de vlag nadrukkelijk politiek door direct te verwijzen naar een niet meer bestaande staatkundige situatie. De (basis)vlag zeker hijzen.

Verkeerde afslag

Davied van Berlo strateeg bij RVO en historicus

Een gedenkwaardig ontwerp moet uniek en herkenbaar zijn en vervolgens consistent en breed toegepast. Het Scandinavisch kruis voldoet aan die voorwaarden. In het noorden van Europa zien we het ontwerp vaak terug, zowel op nationaal als op sub-nationaal niveau. Het worden er ook steeds meer. Nieuwe regionale vlaggen in het uiterste noorden van Groot-Brittannië zijn vaak gebaseerd op het Scandinavisch kruis en er is een beweging om de vlag van Estland te veranderen om nauwer aan te sluiten bij de Noordse wereld. De voorgestelde vlag van Zuid-Jutland / Sleeswijk sluit dus aan bij een trend. De ontwerper kiest er met dit ontwerp voor om aan te sluiten bij de noordelijke, Scandinavische wereld. Om ook de band met Duitsland zichtbaar te maken zou het geel zijn toegevoegd uit de Bondsflag en het blauw uit de blauw-wit-rode vlag van Sleeswijk-Holstein. Eerlijk gezegd vind ik deze verwijzing veel minder duidelijk. Sterker nog, mijn eerste associatie was met de vlag van Zweden.

De kleuren zetten me in eerste instantie dus op het verkeerde been, tot ik de variant zag met de twee leeuwen. Door de liggende leeuwen toe te voegen in het kanton wordt een link gelegd met het historische wapen van het hertogdom. Weliswaar zijn de twee leeuwen weer verbonden met de drie soortgenoten in het koninklijke wapen van Denemarken, maar ze vormen ook het enige beeld dat de hele regio vertegenwoordigt. Het zijn historisch gezien dus wel degelijk de kleuren van de regio.

Vandaar dat mijn voorkeur uitgaat naar de variant met de leeuwen. Die zou gebaseerd zijn op de croix de falaise uit Normandië. Echter, als de ontwerper Normandië als voorbeeld neemt, waarom kiest hij dan voor de vlag met het kruis en niet de veel bekendere vlag met de twee liggende leeuwen? Dan krijg je een unieke vlag die dicht bij het historische wapen van Sleeswijk blijft. Het Scandinavisch kruis levert een prima vlag op, maar een leeuwenvlag zou passender zijn. Niet hijzen dus.

Rood-wit-blauwe vlaggen op twee binnenvaartschepen: een Nederlandse en een Luxemburgse. Het enige verschil tussen de vlaggen is het soort blauw, kobalt- en lichtblauw. Dat is verwarrend en daarom heeft Luxemburg een vlag voor scheepvaart: tien witte en blauwe banen met een rode leeuw er overheen. Waarom die vlag niet op dit schip staat, is onbekend.

Een mooi staaltje zuinigheid: een metalen, stijve, geverfde vlag.

Vlaggenprotocol op schepen.
De Franse vlag op de achterplecht en als geus een Bretonse vlag op de boeg. En in de mast de Nederlandse vlag:
De Franse schipper komt wellicht uit Bretagne en bezoekt Nederland.